

REGIONÁLIS VAGY KISEBBSÉGI NYELVEK EURÓPAI CHARTÁJA

Claudine Brohy
Vincent Climent-Fernado
Aleksandra Oszmiańska-Pagett
Fernando Ramallo

Osztálytermi tevékenységek

Tartalomjegyzék

ELŐSZÓ	3
AZ OSZTÁLYTERMI TEVÉKENYSÉGEKRŐL	4
A. RÉSZ ÁLTALÁNOS BEVEZETÉS	5
1. Nyelvi sokszínűség.....	5
1.1. Miért fontos a nyelvi sokszínűség támogatása?	6
1.2. Mit lehet tenni az oktatási rendszeren belül?	7
2. A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája	7
2.1. Mi a Charta?	7
2.2. Melyek a kisebbségi nyelvek a Charta szerint?	7
2.3. Miért van szükségünk a Chartára?	8
2.4. Hogyan működik a Charta?	9
B. RÉSZ ESETTANULMÁNYOK: SVÁJC, SPANYOLORSZÁG ÉS LENGYELORSZÁG	10
3. Svájc	10
3.1. Háttérinformáció.....	10
3.2. Svájc és a Charta.....	13
3.3. Jövőbeli kihívások.....	13
4. Spanyolország	14
4.1. Háttérinformáció.....	14
4.2. Spanyolország és a Charta.....	17
4.3. Jövőbeli kihívások.....	17
5. Lengyelország	18
5.1. Háttérinformáció.....	18
5.2. Lengyelország és a Charta	20
5.3. Jövőbeli kihívások.....	28
C. RÉSZ OKTATÁSI TEVÉKENYSÉGEK.....	23
FOGALOMTÁR	42
További olvasmányok	44

ELŐSZÓ

Az Európa Tanács Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája Szakértői Bizottságának elnökeként nagy örömmre szolgál, hogy bemutathatom ezt a kiadványt, amelyet az 1998-os hatálybalépés 20. évfordulója alkalmából készítettünk elő. A Charta az egyetlen jogilag kötelező érvényű nemzetközi egyezmény amely kizárólag a regionális és kisebbségi nyelvek védelmét és támogatását célozza. Jelenleg több mint 200 nyelvi közösség mintegy 80 nyelvére vonatkoznak a Charta előírásai.

Kiadványunk a Charta láthatóságának növelése érdekében jött létre, különös tekintettel az iskolarendszer szerepére a Charta előírásainak megismertetésében. Fő célja, hogy hasznos eszközt biztosítson az oktatási közösség számára a Charta és a kisebbségi nyelvekkel kapcsolatos információk terjesztése érdekében, és ezzel felhívja a figyelmet a nyelvi sokszínűség fontosságára.

Szeretnék köszönetet mondani a Szakértői Bizottság által megbízott munkacsoport tagjainak, akik elkészítették ezt a gondolatébresztő kiadványt: Fernando Ramallo-nak (Universidade de Vigo), Claudine Brohy-nak (Fribourg Egyetem / Freiburg Egyetem), Vicent Climent-Ferrando-nak (Nyelvi Sokszínűséget Támogató Hálózat, NPLD) és Aleksandra Oszmiańska-Pagett-nek (Wyzsza Szkoła Jezyków Obcych, Poznań). Remélem, hogy a kiadvány elősegíti a kisebbségi nyelvek helyzetével kapcsolatos erősségek és nehézségek megismerését és annak megértését, hogy e nyelveket közös kulturális örökségünként kell támogatnunk.

Vesna Crnić-Grotić

A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája szakértői bizottságának elnöke

AZ OSZTÁLYTERMI TEVÉKENYSÉGEKRŐL

Ez a kiadvány három részből áll. Az A. rész a nyelvi sokszínűség általános bemutatását és a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájának, mint jogi eszköznek a leírását tartalmazza. A B. rész három tipológiailag különböző példát mutat be a Chartát ratifikált államok ország-profiljairól – ezek Lengyelország, Spanyolország és Svájc - amelyek egymástól eltérő adminisztratív struktúrával rendelkeznek. A C. rész tíz oktatási tevékenységet tartalmaz a kisebbségi nyelvekkel kapcsolatban. Tekintettel arra, hogy az oktatási rendszerek egész Európában változatosak és folyamatos változási folyamatban vannak, az itt leírt tevékenységeket úgy terveztük, hogy alkalmazhatók legyenek az adott ország helyzetéhez. A dokumentum végén található egy fogalomtár, amely meghatározza a dokumentumban használt fő kifejezéseket, és egy bibliográfia.

Ez a kiadvány kiindulási pontként szolgál az Európa Tanács internetes projektjéhez, amely további ország-profilokat és oktatási tevékenységeket foglal magában. A projekt megvalósulása hozzájárul majd ahhoz, hogy pontosabb képet alkossunk a nyelvi sokféleségről, és ezáltal növekedjen a kisebbségi nyelvekkel kapcsolatos társadalmi tudatosság szintje.

Arra buzdítunk minden érdekelt felet, hogy fontolják meg a kiadvány lefordítását minél több nyelvre, annak érdekében, hogy széles körű hozzáférést biztosítsunk az itt található információkhoz.

A. RÉSZ: ÁLTALÁNOS BEVEZETÉS

1. Nyelvi sokszínűség

A nyelvhasználat képessége az emberekre jellemző és általános jellegű képesség, amely megkülönböztet bennünket a természet többi részétől. Ezt az egyetemes képességet a nyelvek a maguk sokszínűségében fejezik ki. A nyelvi sokszínűség a világ minden táján az evolúciós és folyamatos alkalmazkodási folyamat eredményeként alakult ki, azoknak a különféle fizikai, kulturális és társadalmi körülményeknek a hatása alatt, amelyek az emberi közösségek mindennapi életét meghatározták. Minden nyelv ennek az emberi képességnek a megnyilvánulása. A nyelvi sokszínűség az emberiség sokféleségének és gazdagságának bizonyossága, és a nyelvhasználat emberi képességének ez a sokféle kifejezési módja teszi lehetővé, hogy mindenki a maga sajátos módján járuljon hozzá az emberiség értékeihez.

A nyelvek lehetővé teszik a különböző természeti és kulturális környezetekhez való alkalmazkodást, azáltal, hogy segítségükkel kódoljuk, kategorizáljuk és regisztráljuk a körülöttünk levő valóságot. A nyelveket különféle célokra használjuk: a kommunikáció a nyelvek egyik fő funkciója, de nem ez az egyetlen. A nyelvek lehetővé teszik az emberek számára, hogy kapcsolatokat alakítsanak ki egymással. A nyelveket a valóság szimbolikus megjelenítésére, az érzelmek kifejezésére, a kreativitás érvényesítésére és szabadidős célokra is használják. A nyelvek meghatározzák a közösséget, kifejezik és megerősítik kulturális identitását. Kommunikációs és megértést elősegítő eszközként lehetővé teszik a kapcsolatok kialakítását és a cserét más nyelvekkel és közösségekkel. Erősítik a közösségen belüli kohéziót, valamint a más nyelvvel kialakult kapcsolatokat.

Minden nyelv tükrözi a társadalom fejlődését, felépítését, életmódját, világszemléletét, kulturális kifejezési módjait. Az egyes nyelvek által képviselt különféle világértelmezési szempontok felbecsülhetetlen értékű gazdagságot jelentenek. A nyelvek előnye, hogy megtaníthatók és megtanulhatók, és ezáltal megkönnyítik a közösségek közötti kommunikációt.

Noha a világban nem ismeretes a nyelvek pontos száma, becslések szerint ez a szám 7000 körül van. A nyelvek számbeli megoszlása nagyon egyenetlen a különféle kontinenseken, és nem arányos a népesség területi megoszlásával. Óceániában, ahol csak 42 millió ember él, több mint 1300 nyelv van jelen. Ez azt jelenti, hogy a világ összes nyelvének 18,5% -át olyan földrajzi területen használják, ahol a világ teljes népességének mindössze 0,6% -a él.

Bár az összes nyelv ugyanazt a célt szolgálja, függetlenül a szerkezetüktől vagy a beszélők számától, nem mindegyiket használják ugyanolyan mértékben. Politikai, katonai és gazdasági okokból néhány nyelv használata a világ nagy részeire kiterjedt és ezek nemzetközi nyelvvé váltak, ami azt jelenti, hogy világszerte széles körben beszélnek és tanulják őket. Más nyelveket kevesebben beszélnek, de az állam hivatalos nyelveiként támogatásban részesülnek. E nyelveket az élet minden területén használják, mind a nyilvános, mind a magánéletben. A nyelvek túlnyomó többségét viszont csak az ország bizonyos részein, régióiban élő közösségek beszélnek. Ezeket a nyelveket gyakran „kisebbségi nyelveknek” nevezik, szemben a „többségi nyelvekkel”. Ez utóbbiak sok esetben államnyelvi státussal rendelkeznek és együtt léteznek a kisebbségi és a bevándorló nyelvekkel.

A többségi és a kisebbségi nyelvek közötti különbségtétel nem mindig a beszélők számán alapul, hanem bizonyos esetekben inkább a nyelvek által élvezett hatalmi státus mértékén. A történelem folyamán többnyire azokat a nyelveket tekintették a legfontosabb nyelveknek, amelyek a nagy hatalommal rendelkező államokhoz tartoztak, amelyek úgy jelenítették meg őket, mint nagy

kultúrák által beszélt nagy nyelveket, a kisebb nyelvi közösségek kárára.

Nagyon különleges esetek kivételével, a nyelvek nem tűnnek el természetes okok miatt. Valójában pontosabb a nyelvek helyettesítéséről beszélni, mintsem eltűnésükről. Az ilyen helyettesítés jellemző a politikai és gazdasági uralmi folyamatokra. Az a folyamat, amelynek során egy közösség tagjai saját nyelvüket egy nagyobb nyelvre váltják fel, komoly törésvonalakat eredményezhet a nemzedékek közötti integráció és a közösség társadalmi kohéziója szempontjából. A nyelvváltozás és a nyelvváltás között nem könnyű különbséget tenni. A nyelvváltás jelensége, amelyet sok esetben természetes folyamatként értelmeznek, gyakran negatív következményekkel jár a nyelvi közösségre és a Föld nyelvi gazdagságára. Sürgős erőfeszítésekre van szükség e helyzet ellensúlyozására. Ellenkező esetben a 21. század végére sok manapság még beszélt nyelv eltűnik.

A legtöbb európai nyelv olyan védelmet és támogatást igényel, amely garantálja, hogy a közösségek következő generációi is fogják használni ezeket a nyelveket, amelyekben évszázadok óta fennmaradtak. A támogatás azért szükséges, mivel a közelmúlt tapasztalatai elriasztó következtetéshez vezetnek: a nyelvek eltűnése az egész világot átfogó jelenség, többnyire annak következtében, hogy használóik lemondanak róluk egy másik, rivális nyelv javára.

A nyelvek eltűnnek, mivel a kulturális, politikai vagy gazdasági terjeszkedés komplex folyamatainak eredményeként más nyelvek foglalják el az addig általuk birtokolt társadalmi tereket. E folyamat nem mentes konfliktusoktól. Tudjuk, hogy ha egy nyelv jogilag jól védett, akkor fenntartásának esélye nagyobb. Ez a helyzet a hivatalos nyelvekkel, viszont a legtöbb nyelv nem rendelkezik ilyen jogi státusszal. Interkulturális és a többnyelvűséget támogató megközelítésével a Charta jelenti a leghatékonyabb eszközt az európai regionális vagy kisebbségi nyelvek védelmére és támogatására.

1.1.Miért fontos a nyelvi sokszínűség támogatása?

A nyelv helyettesítése nemcsak a kommunikáció egyik alapvető elemét, hanem az idők folyamán kialakult teljes tudásrendszer elvesztését vonja maga után. Egy nyelv eltűnése azt is magában foglalja, hogy elveszítünk egy adott környezethez kapcsolódó egyedi, nem reprodukálható univerzumot. Ez a sokféleség elvesztését jelenti. Az emberek saját nyelvüktől való megfosztása egyet jelent azzal, hogy megfosztják őket emberi mivoltuk legkiemelkedőbb és legtermészetesebb megnyilvánulásától. Senki sem nyer, ha egy nyelv eltűnik.

A nyelvek megóvása, függetlenül beszélőik számától és többségi vagy kisebbségi nyelvként való meghatározásuktól, új megközelítést tesz szükségessé a nyelvi sokszínűség vonatkozásában. Arra kell törekednünk, hogy leküzdjük a kisebbségi nyelveket érintő előítéleteket és ideológiákat, hogy a sokféleséget és a különbségeket pozitív fényben szemléljük, és a nyelveket olyan értékes eszközöknek tekintsük, amelyek használatát aktívan elő kell mozdítani. Különös figyelmet kell fordítani azokra a kisebbségi nyelvekre, amelyek a túlélésükért küzdenek és további támogatásra szorulnak. Ezek a nyelvek csak akkor lesznek képesek virágozni, ha támogatásban részesülnek. Erőfeszítéseket kell tenni azoknak a nyelvhasználóknak a támogatására, akiknek leginkább szükségük van erre, annak érdekében, hogy egyenlő alapon vehessenek részt venni a társadalom életében és képesek legyenek hozzájárulni az emberi fejlődéshez.

Fontos az iskolák döntő szerepét biztosítani abban, hogy pozitív megközelítést alkalmazzanak a nyelvi sokféleség és az összes nyelv vonatkozásában, úgy tekintsenek a nyelvekre, mint értékes eszközökre, amelyeket aktívan támogatni kell. Ez elsősorban a helyi, regionális és központi kormányzatok, valamint a nemzetközi szervezetek felelőssége. Az iskolák megfelelő keretet jelenthetnek a nyelvi sokszínűség mint élő valóság és értékes eszköz előmozdítására, különösen a

hivatalos egynyelvűség körülményei között, a nyelvi tudatosság növelése, valamint a kisebbségekkel, illetve a regionális és kisebbségi nyelvekkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetés leküzdése érdekében.

1.2.Mit lehet tenni az oktatási rendszeren belül?

Az iskolák kulcsszerepet játszhatnak a kisebbségi nyelvek népszerűsítésében, nem csak azokon a területeken, ahol beszélik e nyelveket, hanem még inkább az egynyelvű területeken. Ezt úgy tehetik meg, hogy felhívják a figyelmet a kisebbségi nyelvek országon belüli létezésére, és elfogadják az együttélés olyan modelljét, amelynek középpontjában a nyelvi sokféleség áll. Ezért kulcsfontosságú olyan pedagógiai anyagok kidolgozása, amelyek hozzájárulnak a nyelvi sokszínűséget értékek tekintő stratégia gyakorlatba ültetéséhez.

Gyakran előfordul, hogy néhány nemzetközi nyelvet, mint például az angolt vagy a spanyolt, fontosabb és hasznosabb nyelveknek tekintik, míg a kisebbségi nyelveknek sokkal inkább identitásbeli vagy érzelmi értékeket tulajdonítanak, anélkül, hogy használatuk hasznosságát elismernék. Az iskolarendszernek le kell küzdenie ezeket az előítéleteket, és befogadó megközelítést kell alkalmaznia az összes nyelv iránt, kiemelve azok értékét és gazdagságát.

A könyv harmadik része az osztálytermekben kidolgozandó tevékenységek sorát tartalmazza, amelyek elősegítik a nyelvi sokféleséggel kapcsolatos szélesebb látókörű és befogadóbb nézetek kialakítását.

2. A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája

2.1. Mi a Charta?

A Charta egy nemzetközi egyezmény. Kinyilvánított célja elősegíteni a regionális vagy kisebbségi nyelvek fejlődését, azaz segíteni e nyelvek használóit abban, hogy lehetőséget kapjanak a nyelvhasználatra az iskolában, a munkahelyen, a médiában, a bíróságokon és a közigazgatásban, a gazdasági és kulturális életben stb. Segítséget nyújt ahhoz, hogy az államok megértsék, mit tehetnek azért, hogy a nyelvhasználat működjön, és milyen lehetőségeket szükséges biztosítaniuk a nyelvhasználók számára. Bármely tagállam aláírhatja és ratifikálhatja ezt az egyezményt; az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága meghívhat minden olyan államot, amely nem az Európa Tanács tagja, hogy csatlakozzon a Chartához. Fontos megjegyezni, hogy nemcsak a Charta aláírására, hanem ratifikálására is szükség van annak hatálybalépéséhez. 2018-ra az Európa Tanács 47 tagállama közül 25 ratifikálta az egyezményt, míg további nyolc állam csak aláírta.

A Charta négy részből áll, amelyek közül csak a II. és a III. rész tartalmazza a kisebbségi nyelvek védelmével és támogatásával kapcsolatos kötelezettségeket. A II. rész az összes regionális vagy kisebbségi nyelvet lefedi az államon belül, míg a III. részben szereplő nyelvekre vonatkozó előírások életbe léptetése az adott állam döntésétől függ. Ez azt jelenti, hogy bizonyos esetekben egy adott nyelvre csak a II. rész vonatkozik, ilyen például a frankoprovenszál nyelv státusa Svájcban vagy az aragóniai nyelv státusa Spanyolországban. A Charta I. és IV. része az egyezmény technikai alkalmazásával foglalkozik.

2.2. Melyek a kisebbségi nyelvek a Charta szerint?

A Charta azokra a regionális vagy kisebbségi nyelvekre vonatkozik, amelyeket hagyományosan az adott állam egy vagy több régiójában beszélnek. A Charta a kisebbségi nyelveket olyan nyelvekként

határozza meg, amelyeket „egy állam egy adott területén belül hagyományosan használnak az adott állam állampolgárai, akik számszerűen kisebb csoportot alkotnak, mint az állam többi lakossága”; és olyan nyelvek, amelyek „különböznek az adott állam hivatalos nyelvétől/nyelveitől; nem tartoznak ide az állam hivatalos nyelvének vagy nyelveinek különféle nyelvjárásai, sem a bevándorlók nyelvei.”

Még ha ezeket a nyelveket kisebbségi nyelveknek is tekintjük, előfordulhat, hogy többségi nyelvek abban a régióban, ahol beszélik őket, de nem az egész állam területén. Erre példa a galíciai nyelv Galíciában (Spanyolország).

A kisebbségi nyelveket gyakran korlátozott mértékben használják a közsféra különböző területein: például az iskolákban, az igazságszolgáltatásban, a médiában, a közigazgatásban vagy a kórházakban. Ezért mind a beszélők száma, mind a nyelv jogi státusa döntő kritériumok annak eldöntésében, hogy egy nyelvet kisebbséginek vagy többséginek tekintsünk-e. Egy nyelv számszerűen domináns lehet egy bizonyos régióban és mégis jogi státusának vagy társadalmi láthatóságának szempontjából kisebbségi nyelv az államnyelvekhez viszonyítva. A rendkívüli mobilitással jellemezhető Európában az "államban hagyományosan beszélt" fogalom jelentésárnyalatának helyes értelmezése alapvető fontosságú annak megértéséhez, hogy a legutóbbi időben bekövetkezett bevándorlás nyelvei nem tartoznak a Charta védelme alá.

Egy nyelv kisebbségi nyelvvé válásnak több oka is lehet. Bizonyos esetekben vannak olyan régiók az európai államokon belül, amelyek hagyományosan más nyelvet használtak, mint az állami nyelv (pl. a walesi az Egyesült Királyságban vagy a fríz Hollandiában). További ok lehet az, hogy Európa története során a határok folyamatosan változtak, és egyes területek hol az egyik, hol a másik államhoz tartoztak (pl. a litván nyelv Lengyelországban és a lengyel nyelv Litvániában, a német nyelv Lengyelországban). A másik lehetséges ok a népesség területi mobilitása, amikor egyre növekvő számú ember elhagyja lakóhelyét, máshol vállal munkát és telepedik le. Ebben az esetben nyelvüket bevándorló kisebbségi nyelvnek nevezik, ez a típus nem tartozik a Charta hatálya alá.

Bár a területi kritérium alapvető fontosságú a Charta által védett nyelvek szempontjából, Európában vannak más nyelvek is, amelyek nem kötődnek egy jól körülhatárolható földrajzi területhez, de történelmileg az adott állam polgárai beszélik. Ezeket a „nem területi nyelveknek” nevezett nyelveket a Charta szintén védi, különösen a jiddis és a roma közösségek nyelveit, amelyek évszázadok óta elterjedtek Európában, és amelyek életképessége a különböző államokban egyenlőtlen.

Az egyes államok által védett nyelvek száma 1 és 20 között váltakozik. Például Dánia csak egy nyelvet, míg Bosznia és Hercegovina 15, Románia pedig 20 nyelvet véd.

2.3. Miért van szükségünk a Chartára?

A Charta célja az előbbieken vázolt helyzet megváltoztatása és annak biztosítása, hogy a hagyományos regionális vagy kisebbségi nyelvek használatának lehetőségei valóban fennálljanak, az érintettek ne csak otthonukban használhassák nyelvüket. Bizonyos esetekben a Charta segítséget nyújt a szülők és a nagyszülők anyanyelvének elsajátításában is, azok számára, akiknek nem voltak ilyen lehetőségeik családi neveltetésük során.

A kisebbségi nyelv elsajátítása azonban önmagában nem elegendő. Fontos biztosítani jelenlétét a különböző területeken, mint például az igazságügyben, a közigazgatásban, a médiában, a kultúrában, valamint a gazdasági és társadalmi életben.

A Charta fő célja, hogy segítse az embereket a nyelv elsajátításában, nem csak az osztálytermi tevékenységek révén. Lehetőséget kell biztosítani számukra a nyelvi készségek fejlesztésére hírek és könyvek olvasása, dalok hallgatása, színházi előadások vagy filmek megtekintése révén is, vagy azáltal, hogy ők maguk is újságírókká, filmkészítőkké vagy előadókká válnak anyanyelvükön.

2.4. Hogyan működik a Charta?

Amikor egy állam ratifikálja a Chartát, megvizsgálja, hogy a Charta értelmében mely „regionális vagy kisebbségi nyelveket” használják az országban, és melyeket támogatják a szerződés alapján. Az államot arra is felkéri, hogy válasszon a Charta által felsorolt kötelezettségek listájából olyan területeken, mint az iskola, a bíróság, a média, a közigazgatás, a kultúra, az üzleti élet és a határokon átnyúló csereprogramok (ezeket mind a Charta III. része tartalmazza). Például egy állam dönthet úgy, hogy lehetővé teszi az összes iskola vagy csak néhány iskola tantárgyainak a kisebbségi nyelv használatával történő megtanulását, avagy a kisebbségi nyelv iskolai tantárgyként való megtanulását. A média vonatkozásában – hogy egy másik példát említsünk - az állam dönthet úgy, hogy teljes finanszírozást biztosít egy kisebbségi nyelvű televízió vagy rádiócsatorna létrehozásához, vagy pedig csak az adásokhoz nyújt támogatást. Annak eldöntése érdekében, hogy milyen összegű támogatást kell biztosítani a nyelvhasználat elősegítéséhez a közélet egy adott területén, az államnak konzultálnia kell a kisebbségi nyelv beszélőivel, azaz nem kormányzati szervezeteikkel.

A másik lehetőség, hogy az állam megjelölje, hogy mely regionális vagy kisebbségi nyelvekre vonatkoztatja a Charta II. részének előírásait. A Charta e része magában foglalja a kisebbségi nyelvek előmozdítását a közélet ugyanazon területein, mint a III. rész, ám ezek itt általánosabban vannak megfogalmazva, azonban mindegyiket kötelező fogadni. Például: az államnak köteles gondoskodnia a kisebbségi nyelven történő oktatásról az oktatás minden szükségesnek tartott szintjén. Ebben az esetben az állam, a kisebbségi nyelvhasználókkal együttműködve, dönt arról, hogy miként lehet az adott nyelvet tanítani és tanulni, és milyen oktatási szinteken.

A Charta részes államai kötelesek jelentést tenni az Európa Tanácsnak a szerződés alkalmazásáról. 2019. július 1-jétől ötévente, ezt követően pedig két és fél évente átfogó időszakos jelentést nyújtanak be a meghozott intézkedésekről. Az időszakos jelentés kézhezvétele után a Charta Szakértői Bizottságának küldöttsége meglátogatja az adott országot, hogy elbeszélgessen a kisebbségi nem kormányzati szervezetekkel és a kormányzati hatóságokkal, annak érdekében, hogy felmérje, milyen intézkedéseket hoztak, és ezeket az intézkedéseket hogyan ültették gyakorlatba.

A látogatás után a Szakértői Bizottság elfogadja saját értékelési jelentését, amelyet megküld az illető államnak, hogy az megtehesse saját észrevételeit. A folyamatot a Miniszteri Bizottság zárja le a kisebbségi nyelvek helyzetének javításához szükséges azonnali intézkedésekre vonatkozó ajánlások elfogadásával és a jelentés közzétételével.

B. RÉSZ. ESETTANULMÁNYOK: SVÁJC, SPANYOLORSZÁG ÉS LENGYELORSZÁG

A Chartát az elmúlt 20 év során ratifikáló 25 állam mindegyike rendelkezik saját történelmi háttérrel, kulturális sokszínűséggel és jogi kerettel. Helyszűke miatt ez a kiadvány csak három ország esetét mutatja be, amelyek - egyedi sajátosságaikkal együtt - egymástól eltérő államszerveződési modellek paradigmaértékű példáit jelentik. Ez a három állam Svájc, Spanyolország és Lengyelország. A kiválasztás fő kritériuma az állam közigazgatási struktúrája volt. Svájc egy szövetségi állam modelljének tekinthető, ahol minden kanton magas szintű autonómiával rendelkezik, beleértve a saját alkotmányát (hasonlóan Ausztriához vagy Németországhoz). Spanyolországot olyan államként definiálják, amelynek különféle autonómiái vannak, nagy fokú decentralizációval, ideértve a nyelvi kompetenciákat is, amelyek elsősorban az autonóm közösségeknek nevezett régiók kezében vannak. Végül, Lengyelország, hasonlóan a Chartát ratifikált sok más államhoz, egy centralizált állam jellemvonásaival rendelkezik.

3. Svájc

3.1. Háttérinformáció

Svájc az idők folyamán fokozatosan fejlődött az 1291-ben létrejött három kanton közötti szövetségből a ma létező 26 kanton erősen decentralizált szövetségévé. Az első teljesen francia nyelvű terület, amely csatlakozott a szövetséghez, a kétnyelvű Fribourg/Freiburg kanton volt (1481). Az utolsó három kanton (Valais/Wallis, Neuchâtel és Genf) 1815-ben csatlakozott. A legutóbbi kantonváltás a Jura kanton 1978-as létrehozásával történt, amely elvált a Bern/Berne kétnyelvű kantontól. A kantonok laza szövetsége, amely a francia forradalomig fennállt, a német nyelvet használta. Soha nem germanizálta azonban sem a szövetséges kantonokat, sem a megszállt területeket. Napjainkban a 26 kanton közül 17-ben a német a hivatalos nyelv kantoni és helyi szinten, míg három kanton esetében a francia. Két kantonban a francia (Jura) és az olasz (Ticino) a hivatalos nyelv a kanton szintjén, míg a német nyelvet az egyik településen használják. Három kanton kétnyelvű (francia és német), és egy kanton háromnyelvű (német, rétoromán és olasz).

Az ország szövetségi státusát és a szubszidiaritás elvét, a 26 kanton meglétét, amelyek mindegyikének alkotmánya, parlamentje és kormánya van, és amelyek az oktatás és kultúra, valamint a nyelvhasználat szempontjából más érzékeny területeken szuverén módon döntenek, a társadalmi kohézió, valamint az összes nemzeti nyelv védelme és fenntartása garanciájának tekintik. Svájc 2007-ben szövetségi nyelvi törvényt, 2010-ben szövetségi nyelvi rendeletet hirdetett meg, amelyek szabályozzák a szövetségi alkotmány 70. cikkelye hivatalos nyelvekre vonatkozó rendelkezéseinek részleteit.

Törvényi előírások a nyelvi sokféleségről és a szövetségi alkotmány használatáról (1999)¹

Preambulum

...

azzal az eltökélt szándékkal, hogy együtt éljenek egymás megbecsülése és a sokféleség tiszteletben tartása mellett

...

4. cikkely Nemzeti nyelvek

A Nemzeti Nyelvek a német, a francia, az olasz és a rétoromán.

¹ A magyar nyelv, akárcsak az angol nyelv, amely jelen kiadvány eredeti nyelve, nem a Svájci Államszövetség hivatalos nyelvei. Ez a fordítás csak tájékoztatási célokat szolgál, és nincs jogi hatálya.

18. cikkely Bármely nyelv használatának szabadsága

Bármely nyelv használatának szabadsága garantált.

31. cikkely Szabadságtól való megfosztás

2. Minden személynek, akit megfosztanak szabadságától, joga van arra, hogy fogva tartásának okairól és saját jogairól olyan nyelven értesítsék, amelyen ért.

69. cikkely Kultúra

3. Kötelezettségeinek teljesítésekor [az Államszövetség] figyelembe veszi az ország nyelvi és kulturális sokféleségét.

70. cikkely Nyelvek

1. Az Államszövetség hivatalos nyelvei a német, a francia és az olasz. A rétoromán szintén az Államszövetség hivatalos nyelve a rétoromán nyelvet ismerő személyekkel folytatott kommunikációja során.

2. A kantonok maguk határozzák meg hivatalos nyelvüket. A nyelvi közösségek közötti harmónia megőrzése érdekében a kantonok tiszteletben tartják a nyelvek hagyományos területi megoszlását és figyelembe veszik az őslakos nyelvi kisebbségeket.

3. Az Államszövetség és a kantonok ösztönzik a nyelvi közösségek közötti megértést és kölcsönhatásokat.

4. Az Államszövetség támogatja a többnyelvű kantonokat különleges feladataik ellátásában.

5. Az Államszövetség támogatja Graubünden és Ticino kantonok intézkedéseit a rétoromán és az olasz nyelv megőrzése és népszerűsítése érdekében.

175. cikkely Összetétel és választások

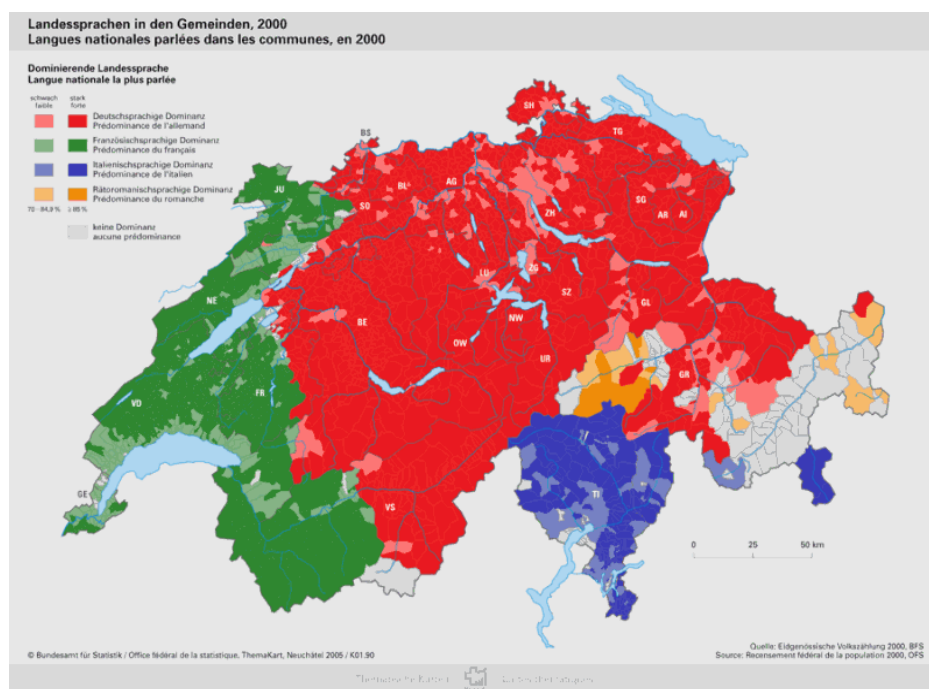
4. A Szövetségi Tanács megválasztásánál ügyelni kell arra, hogy az ország különféle földrajzi és nyelvi régiói megfelelő képvisellel rendelkezzenek.

Számos országos szintű jogi szabályozás a nyelvekre és a többnyelvűségekre vonatkozik, pl. a média, a szövetségi közgyűlés, az oktatás, a kultúra stb. területén. Minden többnyelvű kanton alkotmányai és jogalkotási berendezései tartalmazzák – esetenként egymástól eltérő mértékben – előírásokat hivatalos nyelveik és más nyelvek használatára vonatkozóan. Graubünden/Grischun/Grigioni kanton rendelkezik nyelvi törvénnyel (2006) és nyelvi rendelettel (2007), amelyek szabályozzák a fordítással és a három hivatalos nyelv használatával kapcsolatos részletes előírásokat az adminisztráció, a politika és az oktatás területén, valamint a két kantoni szintű kisebbségi nyelv, a rétoromán és az olasz nyelv támogatását és védelmét.

A kantoni szintű oktatási miniszterek svájci konferenciája szerint, amelynek koordinációs hatásköre van az oktatási kérdésekkel kapcsolatosan, lévén, hogy országos szinten nincs oktatási minisztérium, minden hallgatónak legalább két idegen nyelvet kell tanulnia a kötelező iskolai oktatás során (egy nemzeti nyelvet és az angolt). E nyelvek oktatásának időrendiségéről intenzív viták zajlottak a nyelvi közösségek között. A nyelvek elsajátításának biztosítania kell a mobilitást, valamint a társadalmi, kulturális és gazdasági kapcsolatok működőképességét az országon belül és kívül. Az országos és kantoni szintű testületek szervezik az iskolák, a hallgatók és a tanárok cseréjét és tevékenységeit a nyelvi határokon átnyúlóan.

Svájc teljes népessége körülbelül 8,4 millió lakos. Ennek 63% -a német, 22,7% francia, 8,1% olasz, 0,5% rétoromán és 23,3% más nyelvet használ (Szövetségi Statisztikai Hivatal, 2015). A lakosság kb. 25%-ának nincs svájci útlevéle, a 15 éven felüli lakosság 36,8%-ának van migrációs háttere, és 21,5%-ának a nemzeti nyelveken kívüli más nyelv a fő nyelve. A fő „nemzeti nyelvek” az angol, a portugál, az albán, a szerb, a horvát és a spanyol.

1. sz. térkép. A négy nemzeti nyelv területi eloszlása

Forrás: Szövetségi Statisztikai Hivatal

A migráns nyelveken kívül a Charta kizárja az „állam hivatalos nyelve (i) nyelvjárásait” is (1.a cikkely). Egy olyan országban, ahol a nyelvi közösségeken belül igen nagy mértékű a nyelvi változatosság, ez a kérdés döntő jelentőségű. A svájci német nyelvjárásokat, amelyek jelentősen különböznek a (svájci) német szabványtól, és amelyeket minden társadalmi osztály beszél, mind a vidéki, mind a városi területeken, és informális írásbeli célokra is használják, különösen a kommunikációban és a társadalmi médiában, valamint az irodalmi és kulturális tevékenységekben, a Charta nem külön védi, hanem kizárólag a német nyelv részeként azokon a területeken, ahol a német nyelv a Charta hatálya alá tartozik. Ugyanez vonatkozik az olasz nyelvjárásokra Ticino kantonban (alpesi lombárd és az alkalmi lombárd) és a Graubünden/Grischun/Grigioni kantonban (a rétoromán nyelv hatása által egymástól eltérő mértéken érintett alpesi lombárd nyelvjárások).

A rétoromán nyelv 1938 óta nemzeti nyelv, amelyet országos szavazás során nagy többséggel (91,6%) fogadtak el, valamint az összes kantonokban is, reagálásként a fasiszta és az irredenta mozgalmakra. A rétoromán nyelvhasználók száma azonban csökken; sok területen a svájci német és a standard német nyelv ismerete feltétlenül szükséges, tehát minden rétoromán nyelvhasználó legalább kétnyelvű (rétoromán-német), de sok esetben olasz, francia és angol nyelvtudással is rendelkeznek.

Svájc francia nyelvű részén a frankoprovenszált (amelyet a felhasználók Patois-nak hívnak) a nyelvészek a 19. század óta különálló és független galloromán nyelvnek tekintik. A Charta Svájcban történő alkalmazásáról szóló ötödik értékelő jelentés (2013) arra ösztönzi a svájci hatóságokat, hogy

vizsgálják meg, hogy a frankoprovenszál regionális vagy kisebbségi nyelv-e. A hatodik értékelő jelentés (2016) arra a következtetésre jutott, hogy „a svájci társadalomban általános egyetértés mutatkozik abban, hogy a frankoprovenszál egy olyan nyelv, amelyet Svájcban hagyományosan használtak, ezért a II. rész vonatkozik rá” (2016:19). A Miniszteri Bizottság azt javasolta, hogy a svájci hatóságok „ismerjék el a frankoprovenszált regionális vagy kisebbségi nyelvként, amelyet hagyományosan használnak Svájcban, és a nyelvhasználókkal együttműködve alkalmazzák rá a II. rész rendelkezéseit” (2016: 23). Így a hetedik időszakos jelentésben a svájci hatóságok kijelentették, hogy meg akarják védeni és népszerűsíteni akarják a frankoprovenszált valamint a Franc-Comtois-t is, amelyet Jura kantonban használnak (2018: 13), a frankoprovenszálhoz hasonló szociolingvisztikai vonásai vannak, és az alkotmány kulturális örökségként említi.

3.2. Svájc és a Charta

Svájc 1993-ban írta alá a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartáját és 1997-ben ratifikálta; 1998-ban lépett hatályba. A svájci eset különleges abban az értelemben, hogy a III. rész által lefedett két nyelv, az olasz és a rétoromán nyelv szövetségi szinten nemzeti nyelvek, a német és a francia mellett, valamint kantoni szinten hivatalos nyelvek két kantonban (az olasz és a rétoromán nyelv a hivatalosan háromnyelvű Graubünden/Grischun/Grigioni kantonban, az olasz nyelv Ticinoban). Ezen felül az olasz szintén hivatalos nyelv szövetségi szinten a német és a francia nyelv mellett, míg a rétoromán nyelvet állami szinten félig hivatalos nyelvnek tekintik. Ebben az értelemben a III. rész által lefedett két nyelv, az olasz és a rétoromán nyelv nem regionális vagy kisebbségi nyelvek, hanem hivatalos nyelvnek tekintik őket, amelyeket a terület egész területén vagy egy részén kevésbé használnak (vö. a Charta 3. cikkelyének első bekezdése). Svájcban mind nemzeti, mind nemzetközi indokai voltak a Charta ratifikálására. Nemzeti szempontból meg akarja őrizni a nemzeti négynyelvűséget, amely nyelvpolitikájának fő célja, míg nemzetközi szempontból elkötelezett amellett, hogy megoldja a kulturális pluralizmussal és az európai kisebbségek védelmével kapcsolatos kérdéseket.

A II. rész előírásai szerint mind a négy nemzeti nyelv oltalomban részesül, amennyiben be vannak ágyazva egy kisebbségi környezetbe, pl. a többnyelvű kantonokban (francia a Bern/ Bern kantonban, német a Fribourg/Freiburg és Valais/Wallis kantonokban) és a nyelvi szigeteken a nyelvi határok közelében, ilyen a német nyelv Bosco-Gurinban (Ticino kanton) és Ederswilerben (Jura kanton). A II.ik rész a letelepedett, félig nomád vagy nomád életmódú jeni közösség (körülbelül 35 000 ember) nem területi nyelvét, valamint a frankoprovenszált és a Franc-Comtois-t szintén védi.

A Miniszteri Bizottság legtöbb ajánlása a rétoromán nyelv védelmére vonatkozik, különösen a bíróságok és az adminisztráció területén, valamint az olasz nyelv közigazgatási használatára a Graubünden/Grischun/Grigioni kantonban, míg az olasz helyzet Ticinoban kiváló. A Szakértői Bizottság üdvözli a média és az oktatás terén a rétoromán nyelv használata érdekében tett erőfeszítéseket.

3.3. Jövőbeli kihívások

A kihívás Svájcban az olasz és a rétoromán nyelv további védelme és előmozdítása lesz, különösen a Graubünden/Grischun/Grigioni és Ticino kantonok hagyományos területein, valamint e nyelveket nem beszélő személyek motiválása a nyelvek megtanulására. Az olasz nyelvet szintén szélesebb körben kell használni a szövetségi politikában és az adminisztrációban. A három kétnyelvű kantonban mind a német, mind a francia nyelvet védeni kell, ott ahol kantoni, kerületi vagy önkormányzati

szinten kisebbségi nyelvi helyzetbe kerülnek. A Graubünden/Grischun/Grisons kantonban és a nyelvi határokon az önkormányzatok jövőbeli egyesülésére vonatkozó döntések szintén befolyásolhatják és gyengíthetik a kisebbségi nyelvek helyzetét, ezért ezeket gondosan meg kell tervezni és nyomon kell követni. A média területén jelenleg zajló fejlemények, például az újságok koncentrációja vagy eltűnése súlyosan káros hatással lehetnek a kisebbségi nyelvekre, és megoldásokat kell találni e fontos terület megerősítésére.

Útitervet kell kidolgozni a frankoprovenszál és a Franc-Comtois védelmére és újjáélesztésére, valamint a német nyelv érdekében Bosco-Gurinban (Ticino), ahol sok lakos beszél a régi Ggurijnartitsch-ot, egy Walser nyelvjárást, amely súlyosan veszélyeztetett. Ami a rétoromán nyelv iskolai jelenlétét illeti, úgy tűnik, hogy modus vivendi-t találtak a hagyományos kifejezések használata és a Rumantsch Grischun között.

4. Spanyolország

4.1.Háttérinformáció

Spanyolország modern államként való kialakulása óta többnyelvű terület volt. Valójában sok olyan nyelv, amelyet jelenleg a különféle autonóm közösségekben beszélnek, létezett már az állam kialakulása előtt, ám egészen a közelmúltig nem ismerték el társadalmilag legitimált nyelvi státuszukat. A fő haladás a 20. század utolsó három évtizede óta történt, a diktatúrából a parlamenti monarchiába történő rendszerváltó átmenet nyomán. Franco diktatúrája idején (1939-1975) a spanyol nyelven kívüli nyelveket súlyosan megkülönböztették és elnyomták, nyilvános használatuk tekintetében marginalizálódtak. A nyelvhasználókat büntették és elnyomták, amennyiben nyilvános helyen kisebbségi nyelven beszéltek.

A spanyol alkotmány elfogadása (1978) kedvezőbb időszakot hozott a nem spanyol nyelvek számára, bár e vonatkozásban az autonóm régiók között továbbra is jelentős különbségek vannak. Míg egyes közösségek autonómia statútumai erőteljesen támogatják az adott közösség nyelvének védelmét és támogatását, mások az utóbbi 40 évben meglehetősen passzív módon viszonyultak saját nyelvük használatának kérdéséhez.

Mint minden más európai államban, Spanyolországban a nyelvi sokféleség olyan érték, amelyet érinthetetlen örökségként kell elismerni, tiszteletben tartani és megvédeni. A nyelvek változatossága – mind intralingvisztikus, mind interlingvisztikus tekintetben – olyan eszköz, amelyet támogatni kell az élet minden területén, ebben az oktatás kiemelkedő jelentőségű. Az oktatási rendszer létfontosságú a nyelvi sokféleség megfelelő előmozdításának, értékelésének és irányításának biztosításában, valamint pozitív és kreatív módon történő tanításában, a kölcsönös elfogadás, a békés együttélés és az egyenlő alapon történő elismerés biztosítása érdekében.

A spanyol nyelven kívül, amely országos szinten az egyetlen hivatalos nyelv, a különböző régiókban napi szinten beszélnek más nyelveket is. Míg ezeknek a nyelveknek egy részét több millió ember beszéli, mások demográfiai szempontból nehezebb helyzetben vannak. Viszont még azoknak a nyelveknek is, amelyek nagyszámú nyelvhasználóval rendelkeznek, jogi és politikai támogatásra van szükségük közép- és hosszú távú létük garantálásához. Ezen túlmenően, bár e nyelvek némelyike elismerést élvez és a regionális kormányzatok és közintézmények jelentős támogatásában részesül, másoknak nincs nyilvános elismerése vagy egyáltalán nincs elismerése, és alig ismertek saját hagyományos nyelvterületük lakossága körében. Léteznek egyrészt az úgynevezett területi nyelvek -

azok, amelyek történelmileg az állam egy meghatározott földrajzi területén fejlődtek ki – másrészt az úgynevezett nem területi nyelvek, amelyeket nem lehet egy adott régióhoz kötni, az állam bármely részén használják őket.

Spanyolországban a következő nyelveket használják: amazige, ceutai arab, aragóniai, aranéz, asztúriai, baszk, kaló, katalán/valenciai, galíciai, leonéz és portugál. Néhányuknak a Charta szerinti státusát még tisztázni kell.

1. táblázat: Nyelvek, nyelvi területek és jogi státus²

Nyelv	Terület	Jogi státus
amazige	Melilla város	nem hivatalos
ceutai arab	Ceuta város	nem hivatalos
aragóniai	Aragon	nem hivatalos
aranéz (más néven okcitán)	Katalónia (Aran-völgy)	hivatalos
asztúriai	Asztúria	nem hivatalos
baszk	Baszkföld	hivatalos
	Navarra	hivatalos a terület egy részén
kaló	nem területi nyelv	nem hivatalos
katalán	Aragónia	nem hivatalos
	Baleár-szigetek	hivatalos
	Katalónia	hivatalos
	Valencia (valenciai nyelvként)	hivatalos (<i>valenciai nyelv</i> néven)
	Murcia (valenciai nyelvként)	nem hivatalos
galíciai	Asztúria	nem hivatalos
	Kasztília és Leon	nem hivatalos
	Galícia	hivatalos
	Extremadura (más néven falai nyelv)	nem hivatalos
leonéz	Kasztília és Leon	nem hivatalos
portugál	Extremadura	nem hivatalos

Amint az alábbi térképről láthatjuk, a kisebbségi nyelveket Spanyolország 17 autonóm közösségéből 11-ben, valamint két autonóm városban (Ceuta és Melilla) beszélik. Valójában Spanyolország lakosságának körülbelül 45%-a él olyan területen, ahol őshonos kisebbségi nyelvet beszélnek. Ez nem azt jelenti, hogy a spanyol lakosság csaknem fele rendszeresen beszél kisebbségi nyelven, azonban tükrözi, hogy a népesség jelentős százaléka nagyobb vagy kisebb mértékben kétnyelvű vagy többnyelvű környezetben él.

² Ezen felül, e nyelveken kívül, Spanyolországban két jelnyelv létezik: a katalán jelnyelv (hivatalos Katalóniában) és a spanyol jelnyelv (hivatalos egész Spanyolországban). A Charta azonban nem vonatkozik a jelnyelvekre.

2. térkép A kisebbségi nyelvek földrajzi megoszlása Spanyolországban

Forrás: Copyleft, a CC BY-SA 3.0 licenc alapján kiadva; a Fobos92 „File: Lenguas Iberorromance.PNG” alapján a Wikimedia Commons-ban, módosította: Víctor Fresco és Fernando Ramallo.

amazige
ceutai arab
aragóniai
aranéz (máa néven okcitan)
asztúriai
baszk

katalán/valenciai
galíciai (beleértve a falai nyelvet Extremadurában)
leonéz
portugál

A kisebbségi nyelvek használata Spanyolország különböző területein meglehetősen heterogén képet mutat. A lakosság jelentős része rendszeresen használ kisebbségi nyelvet, különösen Aragonban (azokon a területeken, ahol katalánul beszélnek), Asztúriában, a Baleár-szigeteken, Baszkföldön, Katalóniában, Ceutában, Extremadurában (azokon a területeken ahol a galíciai/ falai nyelvet beszélnek), Galíciában, Melillán és Valenciában. A kevésbé használt kisebbségi nyelvek az aranéz az Arán-völgyben (Katalónia), az aragóniai nyelv Aragonban, a baszk Navarrában, a katalán/valenciai Murciában, a leonéz Kasztília és Leonban és a portugál Extremadurában. A legtöbb kétnyelvű ember Spanyolországban egyben kisebbségi nyelvhasználó is. Fontos kiemelni, hogy Spanyolországban minden állampolgár teljes mértékben kompetens a spanyol nyelv használatában, míg a kisebbségi nyelvű családba született emberek közül nem mindenki használja a kisebbségi nyelvet.

Az amazige nyelv Melillában, az arab nyelv Ceutában, a galíciai/falai és a portugál nyelv Extremadurában és a valenciai Murciában nem részesülnek elismerésben az említett autonóm

közösségek alapokmányaiban. Vitalitásuk fenntartásához, erősítéséhez és helyreállításához strukturált nyelvpolitikára van szükségük.

4.2. Spanyolország és a Charta

Spanyolország 1992-ben írta alá a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartáját, de majdnem tíz évvel később, 2001-ben ratifikálta azt. Ezt megelőzően egyes nyelvek már elfogadható szintű védelmet élveztek, mivel saját nyelvi területükön a spanyol nyelv mellett hivatalos státuszt kaptak a különféle regionális autonómia statutumokban (lásd az 1. táblázatot). Fontos megjegyezni, hogy az 1978. évi spanyol alkotmány 3. cikkének (2) bekezdése megengedi a kisebbségi nyelveknek, hogy társ-hivatalossá váljanak „az egyes autonóm közösségekben az autonómia alapszabályok szerint”. Más szóval, a spanyol alkotmány a kisebbségi nyelvek hivatalos elismerését átruházza a különféle régiók autonóm hatáskörébe. Az autonóm közösségek jogköre eldönteni, hogy biztosítják-e vagy sem a kisebbségi nyelvhasználók számára a saját nyelvük nyilvános szférában történő használatának jogát. Míg néhány autonóm közösség élt ezzel az alkotmány által kínált jogalkotási lehetőséggel, mások ezt nem tették meg.

Ez a különbség Spanyolország esetében rendkívül fontos. Annak érdekében, hogy a Charta teljes mértékben alkalmazható legyen, ratifikációs okmánya szerint „Spanyolország kijelenti, hogy az említett cikkek alkalmazásában regionális vagy kisebbségi nyelveknek tekintendők Baszkföld, Katalónia, Baleár-szigetek, Galícia, Valencia és Navarra autonóm közösségek önkormányzati alapszabályaiban hivatalos nyelveként elismert nyelvek”.

Tekintettel arra, hogy az aranéz Katalóniában, a katalán Katalóniában, a Baleár-szigeteken és Valenciában (mint valenciai nyelv), a galíciai nyelv Galíciában, a baszk nyelv Baszkföldön valamint Navarra egy részében az említett autonóm közösségek hivatalos alapokmányaiban szerepel, ezekre a Charta II. és III. része egyaránt vonatkozik. Más nyelveket csak a II. rész véd, mivel nincs hivatalos státuszuk; ezeket azonban az autonómia statutumok is védik. Ez érvényes az aragóniai és katalán nyelvre Aragonban, az asztúriai nyelvre Asztúriában, a galíciai nyelvre Asztúriában, Kasztília és Leonban, valamint a leonézre Kasztília és Leonban. Végül, néhány nyelvre csak a II. rész vonatkozik, de az autonómia alapokmányok nem nyújtanak számukra védelmet (például az amazige nyelv esetében Melillában vagy a valenciai nyelv esetében Murciában). Ezenkívül a Charta védi a kalót (a romákhhoz kapcsolódó nyelvet), mint az egyetlen nem területi nyelvet.

4.3. Jövőbeli kihívások

A Charta hatálybalépése óta történt némi előrelépés, és néhány visszalépés is. Az előrehaladás látható az egyes régiók által elért kompetenciák mértékében, bár a különböző nyelvek számára biztosított jogok között jelentős különbségek vannak. Amint azt a Szakértői Bizottság a negyedik értékelő jelentésében megállapította: „A Charta III. része szerint védett nyelvek általában erőteljes támogatást élveznek a regionális és helyi hatóságok részéről. Noha néhány probléma továbbra is fennáll, a Charta alapján vállalt legtöbb kötelezettség teljesül”.

Noha egyes régiók között jelentős különbségek vannak a kisebbségi nyelvi jogok tekintetében, a Charta spanyol hatóságok általi ratifikálása (2001) óta haladás következett be az oktatás, az adminisztráció és a közszolgáltatások, a média, valamint a tevékenységek és a kulturális szolgáltatások területén, különösen az autonóm közösségekre ruházott kompetenciák esetében. Az oktatás területén jelentős előrelépés történt, bár az utóbbi években problémákat fedeztek fel a kisebbségi nyelvekkel rendelkező autonóm közösségekben. A médiát illetően (11. cikkely) előrehaladás történt a kisebbségi nyelvek digitális médiában történő alkalmazásában. A kulturális

tevékenységekben alig vannak problémák, a vállalt kötelezettségek teljesítése nagyon magas szintű.

Ami a fő kihívásokat illeti, ezek elsősorban az igazságszolgáltatás területén (9. cikkely), valamint a kisebbségi nyelveknek az államigazgatásban történő használatával (10. cikkely) kapcsolatban jelennek meg. Ismétlődő probléma olyan alkalmazottak hiánya, akik képesek a megfelelő nyelveket használni az államigazgatás egyes területein, valamint a közszolgáltatásokban, különösen az egészségügyi ellátás területén. Ez akadályozza a kisebbségi nyelvek használatát az említett területeken.

Aggodalomra ad okot a spanyol nyelv szerepének növekedése a kisebbségi nyelvekkel rendelkező régiók oktatási rendszerén belül (8. cikkely), valamint a háromnyelvű oktatási modellek (spanyol, angol és kisebbségi nyelv) elterjedése egyes autonóm közösségekben, ami akadályozza a kisebbségi nyelv elsajátítását. Ezért ezeknek az oktatási modelleknek az elfogadását a végrehajtás előtt teljes körűen elemezni kell, annak érdekében, hogy biztosítsák a három nyelv megfelelő tanítását és tanulását. További problémát jelent a kisebbségi nyelvek jelenléte a médiában.

A nem hivatalos nyelvek védelme érdekében előnyös lenne, ha megkapnák a hivatalos nyelv státusát. Ez azt jelentené, hogy megváltoztatnák az autonómia alapszabályát azokon a területeken, ahol a nyelv beszélői élnek, ezt a nyelvhasználók ismételten kérték. E nyelvek jövője középtávon nagyon bizonytalan.

Mindenesetre, amíg e tekintetben intézkedések történnek, el kell készíteni egy hivatalos adatbázist Spanyolország nem hivatalos nyelveinek valós helyzetéről. Ezért a negyedik értékelő jelentés sürgeti a hatóságokat, hogy nyújtsanak be statisztikákat, amelyek lehetővé teszik a politikai döntéshozók számára, hogy a nyelvhasználókkal együtt fejlesszék ki a rájuk vonatkozó megfelelő nyelvpolitikákat.

Összességében elmondható, hogy sokminden történt - különösen maguknak az autonóm közösségeknek a részéről - Spanyolország regionális nyelveinek támogatása érdekében. Nagyon magas elkötelezettséggel rendelkező államként Spanyolorzágnak biztosítania kell, hogy eleget tesz kötelezettségeinek és megfelelően kezeli a kihívásokat.

5. Lengyelország

5.1. Háttér-információ

Bonyolult történelme során, amelynek során az elmúlt 200 évben az államhatárok egy-egy személy életútjának megfelelő időn belül is többször változtak, a lengyel állam területén különféle Közép-Európában honos etnikumok éltek. A második világháború után kezdődő és 1989-ig (44 évig) tartó kommunista korszak a lengyel társadalom többnemzetiségű természetének felszámolására, vagy legalábbis elfelejtésére tett kísérlet időszaka volt.

Miután Lengyelország elutasította a kommunizmust, az 1990-es években végül megfelelő tér és eszközök adódtak a számos etnikai, nemzeti és regionális entitás, azok nyelvének és kultúrájának elismerésére. Nem meglepő, hogy a lengyel jogszabályok nem kevesebb mint 14 kisebbséget ismernek el. Ezeket a kisebbségeket 3 csoportba lehet sorolni:

1. 9 nemzeti kisebbség: örmény, belorusz, cseh, német, zsidó, litván, orosz, szlovák, ukrán;
2. 4 etnikai kisebbség: karaim, lemko (ruszin), tatár, roma;

3. 1 közösség, amely regionális nyelvet használ: kasub.

A 2005.évi kisebbségi törvény³ mindegyik közösség számára biztosított bizonyos jogokat nyelvük használatához kapcsolódóan. Végeredményben 15 kisebbségi nyelvet hivatalosan elismertek, azaz egyet minden elismert kisebbséghez kötődően, valamint a zsidó közösség számára kettőt, a jiddis, és a héber nyelvet.

Ezen a ponton fontos kiemelni, hogy a lengyel nyelv az állam egyetlen hivatalos nyelve, és nincsenek olyan autonóm régiók, amelyek más nyelvek hivatalos használatát terveznék a közszférához tartozó területeken. Ennek ellenére a nemzeti és etnikai kisebbségek arra vonatkozó jogát, hogy használják és népszerűsítsék saját nyelvüket, már a Lengyel Köztársaság alkotmánya biztosította 1997-ben. A 2005-ös kisebbségi törvényhez kötődő legfontosabb változás, hogy meghatározta a kisebbségi nyelvhasználati jogok tényleges gyakorlásának kereteit, különös tekintettel a közélet olyan területeire, mint például az oktatás, a helyi közigazgatás és a kétnyelvű feliratok, a média és a kulturális élet.

A 2005. évi törvény arra kötelezi a lengyel államot, hogy szabályozza a kisebbségi nyelvi jogok gyakorlását azáltal, hogy meghatározza azok alkalmazási feltételeit. Például egy kisebbségi nyelv használható az önkormányzatok szintjén a helyi hatóságokkal való kapcsolattartásban, azzal a feltétellel, hogy lakosságának legalább 20%-a kijelenti, hogy az adott kisebbséghez tartozik. Ezenkívül a törvény meghatározza a kétnyelvű helynevek és családnevek alkalmazására vonatkozó szabályokat és eljárásokat. A törvény arra is kötelezi az államot, hogy támogassa és előmozdítsa a kisebbségi nyelvű oktatást, könyvek és folyóiratok kiadását, a kisebbségi nyelven sugárzott médiát, kulturális lehetőségeket és tevékenységeket.

Úgy tűnik, hogy a jogi keret kedvező feltételeket biztosít a kisebbségi nyelvek használatának elősegítéséhez Lengyelországban. Mindazonáltal az egyes kisebbségi csoportok és nyelvük helyzete meglehetősen eltérő, és nem olyan pozitív, mint ahogy azt a törvény előírja. Az a tény, hogy valamennyi kisebbség együttesen a teljes lengyel népesség körülbelül 2%-át teszi ki⁴, már rámutat számszerű kisebbségi helyzetükre a társadalom egészéhez viszonyítva. A legtöbb kisebbségi nyelv etnolingvisztikai vitalitása Lengyelországban kisebb vagy nagyobb mértékben veszélyeztetett. A német kisebbség, annak ellenére, hogy a legnagyobb nemzeti kisebbség, a német nyelv nemzedékek közötti átvitelének problémáival küzd, azaz a legtöbb gyermek nem sajátítja el a német nyelvet otthon, ezért a nyelv tanulását csak az iskolában kezdheti el. A másik két legnagyobb kisebbségi közösség, az ukrán és a belorusz, úgy tűnik, hogy a legkiegyensúlyozottabb helyzetben vannak abban az értelemben, hogy azoknak, akik e kisebbségekkel azonosulnak, lehetőségük van a kisebbségi nyelvet használni, csakúgy, mint a kisebb létszámú litván, lemko és kasub kisebbség tagjainak. Azonban az egyre intenzívebbé váló területi mobilitásuk révén, különösen a nagyobb városokba és a hagyományos földrajzi területeken kívüli területekre irányuló népességmozgások következtében, ezek a kisebbségek szintén egyre inkább ki vannak téve annak a veszélynek, hogy megszakad nyelvük generációk közötti átvitele. Ami pedig a legkisebb létszámú kisebbségi csoportok tagjainak helyzetét illeti, ők vagy már nem használják a nyelvüket (tatár, karaim), vagy nagyon kevés nyelvhasználóval rendelkeznek (cseh, szlovák, jiddis és héber), illetve azok, akik a kisebbségi nyelvtudást birtokolják, inkább az új bevándorlók közül kerülnek ki, mintsem a hagyományos kisebbség tagjaiból (örmény,

---

3 Teljes név: A nemzeti nyelvet használó nemzeti, etnikai kisebbségekről és a regionális nyelvet használó közösségről szóló törvény

4 A 2011. évi népszámlálás során, amely két nemzeti vagy etnikai csoporttal való azonosulást tette lehetővé, a lakosság 2,26%-uk legalább az egyik választás szerintem lengyel identitásúnak vallotta magát.

orosz). A lengyel roma közösségek által használt nyelvek életképességük szempontjából valószínűleg a legjobb helyzetben vannak. Nyelvük nem területi jellege miatt azonban nehéz számukra a helyi hatóságoknál gyakorolni nyelvük használatának jogát (mint ahogy az örmény, jiddis és héber esetében is).

A kisebbségi nyelvek használatának a lengyel jogszabályokban előírányzott jogainak elméletileg hozzá kellene járulniuk a negatív tendenciák megfordításához és elő kellene mozdítaniuk a kisebbségi nyelvek használatát. A gyakorlatban azonban sok múlik az adott kisebbségi közösség azon képességén, hogy elegendő nyomást gyakoroljon, különösen a helyi hatóságok szintjén. Figyelembe véve, hogy nagyon kevés olyan település található, ahol a kisebbségek elérik a 20%-os küszöböt, és csak a litván kisebbség képvisel többséget egyetlen kisváros népességén belül, világosabbá válik, hogy a jogi keretekben rögzített jogok gyakorlása miért ütközik gyakorlati nehézségekbe.

Egy másik akadály, amely láthatóan nehezíti a kisebbségi nyelvek használatának elősegítését Lengyelországban, a lengyel többségi társadalom kisebbségekkel kapcsolatos alacsony szintű helyzetismerete. A helyi közigazgatás szintjén ez néha a kisebbségi nyelvhasználók jogaival és a jogokhoz kapcsolódó, hatóságokra háruló kötelezettségekkel kapcsolatos ismeretek hiányához is vezet. A lengyel átlagpolgár szintjén a kisebbségekre vonatkozó hiányos helyzetismeret vagy a lengyel társadalom többetnikumú természetével kapcsolatos alacsony szintű tudatosság sztereotípiás attitűdöt vagy a legrosszabb esetben akár ellenséges hozzáállást is eredményezhet a kisebbségekkel szemben.

5.2. Lengyelország és a Charta

Lengyelország 2003-ban írta alá a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartáját, amely 2009. júniusában lépett hatályba. Hivatalos nyilatkozatában Lengyelország abban az időben kijelentette, hogy a Charta előírásait a 2005. évi kisebbségi törvényben foglalt jogokkal összhangban szándékozik alkalmazni. Egyrészt ez azt jelentette, hogy mind a 15 elismert regionális vagy kisebbségi nyelvet a Charta hatálya alá tartozónak nyilvánították⁵. Másrészt, ha a törvény tartalmát útmutatóként vesszük, azt is eredményezte, hogy az összes nyelvet egyazon kötelezettségvállalási kör alá vonják a III. rész előírásainak megfelelően, ahelyett, hogy megpróbálnák a választást az egyes nyelvek sajátos helyzetéhez igazítani. A következő bekezdések a kisebbségi nyelvhasználat elősegítésének a Charta által előírt legfontosabb területeire térnek ki.

Az oktatás területén Lengyelország úgy döntött, hogy a legambiciózusabb lehetőséget választja, azaz az állam kötelezte magát a regionális vagy kisebbségi nyelvű oktatás biztosítására az összes érintett nyelven és a kötelező oktatás minden szintjén. Jelenleg csak két nyelv van, amelyeken ténylegesen működik a kisebbségi nyelvű oktatás, ezek a litván és az ukrán. Az ukrán nyelv paradox helyzete abban rejlik, hogy az oktatás eszközeként működik olyan területeken, amelyek nem hagyományos lakóterületei az ukrán lakosságnak, mivel az ukrán lakosság nagy része kénytelen volt ide beköltözni a második világháború után. A német kisebbség küzd a kétnyelvű oktatás bevezetéséért a hagyományos lakóterületein, de eddig sajnos sikertelenül. Jogi szempontból Lengyelországban elméletileg lehetséges az oktatás megvalósítása az összes kisebbségi nyelven, és a finanszírozási rendszer meglehetősen nagyvonalú⁶. Egyelőre azonban e jog gyakorlása a regionális vagy kisebbségi

---

5 Végül a Charta hatálya 14 nyelvre vonatkozik, mivel a Szakértői Bizottság úgy határozott, hogy a héber nyelv nem felel meg a hagyományos kommunikációs eszközként használt nyelv követelményeinek.

6 Nagyon kisméretű iskolákban, ahol a kisebbségi nyelv tanítása zajlik, a tanulónkénti általános oktatási támogatás akár 150% -át is odaítélhetik.

nyelvek mint tantárgyak oktatására terjed ki a belorusz, német, kasub, lemko és ukrán nyelv esetében, e közösségek hagyományos nyelvhasználati területein. A kisebbségi nyelvek többségét egyetemi szinten is lehet tanulni, néhányukat BA- vagy MA-tanulmányok keretében (pl. német, ukrán, litván, orosz), ám ezek nem feltétlenül tartalmazzák a tanárképzést, amely lehetővé tenné a diplomások számára, hogy képzett tanárrá váljanak az adott kisebbségi nyelveken.

A közigazgatás területén Lengyelország kötelezte magát a szóbeli és írásbeli kérelmek elfogadására a regionális vagy kisebbségi nyelveken a helyi közigazgatás szintjén. Jelenleg szóban és írásban is kapcsolatba lehet lépni az önkormányzati hatóságokkal (és megkapni a beadványokra a választ) a német, kasub, litván és belorusz nyelven beszélőknek. Az önkormányzatok a kétnyelvű helynevek használatát biztosítják a német, a kasub, a litván, a belorusz és a lemko kisebbség számára.

Amint azt a kisebbségi törvény előírja, a lengyel állam kötelezte magát a kisebbségi nyelvű média támogatására. A legtöbb kisebbségi közösségnek legalább egy folyóiratát az állam finanszírozza. Közülük csak egy, az ukrán heti folyóirat, felel meg a Charta által a kisebbségi sajtótermékek iránt támasztott követelményeknek. Vannak olyan televíziós és rádióműsorok, amelyek konkrét kisebbségeket céloznak meg, de ezeket szabálytalan időközökben sugározzák, és tartalmukkal kapcsolatban is kritikákat fogalmaztak meg.

Különböző kulturális tevékenységek, valamint az állam által finanszírozott kulturális létesítmények működnek valamennyi kisebbségi nyelv számára. Az egyetlen probléma az, hogy finanszírozásuk projekt alapú, ami megnehezíti a kulturális intézmények fenntartását a kisebbségek számára.

Figyelembe véve a Charta ratifikálásának tényét és a kisebbségi törvény tartalmát, egyértelmű, hogy jogi szempontból a kisebbségi nyelveket a lengyel kulturális örökség fontos értékének és részének tekintik. A kisebbségi nyelven beszélők véleményét figyelembe veszik a kormány és a kisebbségi közösségek képviselőinek vegyes bizottsága rendszeres ülésein is. Ennek ellenére a kisebbségi kérdések nagyon kevés teret kapnak az egész lengyel társadalmat megcélzó mainstream médiában.

5.4. Jövőbeli kihívások

A Charta kötelezettségeinek teljesítése szempontjából a következők tűnnek a legsürgetőbb megoldandó kérdéseknek:

- Oktatás biztosítása azokon a kisebbségi nyelveken, amelyek használói kifejezik ezt a kívánságukat;
- A kisebbségi nyelv, mint tantárgy tanításának kiterjesztése a folytonosság biztosítása érdekében a Charta hatálya alá tartozó valamennyi nyelv kötelező oktatásának minden szintjére;
- Újságok és más médiumok (például online média) biztosítása;
- A kulturális tevékenységek rendszeres finanszírozása;
- Azon települések számának bővítése, amelyekben kétnyelvű helynevek használhatók és kisebbségi nyelven biztosítani lehet a kapcsolatot a helyi hatóságokkal

A Lengyelországban viszonylag „legerősebb” regionális vagy kisebbségi nyelvek, pl. a német, ukrán, belorusz, litván, kasub, lemko és roma nyelvek esetében, Lengyelország vállalásai és opciói a Charta alkalmazása tekintetében hasznos útmutatóként szolgálhatnak a támogató intézkedések meghozatalához, valamint a középtávú stratégiák kialakításához. A nagyon gyenge helyzetben levő közösségeknek, elsősorban az örményeknek, a cseheknek, a szlovákoknak, a karaimoknak, a

tatároknak és a jiddis nyelvi közösségnek a sok kiválasztott kötelezettség teljesítése sajnos nehéz feladat. Ezért elengedhetetlen a nyelvhasználók képviselőivel folytatott konzultáció annak érdekében, hogy rugalmas megoldásokat találjanak, amelyek a legmegfelelőbbek lennének az egyes nyelvek helyzetét tekintve.

A kisebbségi nyelvek lengyelországi támogató jogi keretének elemzése nyomán nagyon pozitív helyzetkép körvonalazódik, amely jó alapot képez a gazdag multietnikus örökség elismeréséhez a lengyel társadalomban az átlagpolgárok részéről is. A lengyelországi többségi társadalom számára ez még mindig kihívás, de ha sikerül felhívni a figyelmet a kisebbségi kultúrák és a nyelvek értékére a lengyel társadalomban, akkor könnyebb lesz áthidalni a különbséget a jogok kinyilvánítása és tényleges alkalmazásuk között.

C. RÉSZ OKTATÁSI TEVÉKENYSÉGEK

A fentiekben kifejtettek gyakorlati kiegészítéseként ez a rész az osztálytermi tevékenységek repertoárját tartalmazza. Ez egy rugalmas szemléletből kialakított tevékenységek sorozata, változó időtartamú, az egyes tanárok által megfelelőnek ítélt időtartam szerint. Néhány közülük megvalósítható egyetlen iskolai napon; mások esetében kissé nagyobb folytonosságot javasolunk. Figyelembe véve az európai oktatási rendszerek sajátosságait, tanácsos, hogy minden iskola / régió rugalmasan alkalmazza a tevékenységeket a különféle oktatási szintek sajátosságaihoz. Az itt vázolt tevékenységi tervek többnyire 11 és 16 év közötti tanulók számára készültek.

A javasolt tevékenységek a következők:

- 1. tevékenység: Mi a kisebbségi nyelv?
- 2. tevékenység: Nyelvi előítéletek
- 3. tevékenység: Egy híres kisebbségi nyelvhasználó életrajza
- 4. tevékenység: A kisebbségi nyelvek napja (i) vagy hete
- 5. tevékenység: Toponímia, nyelvi környezet és jelek kisebbségi nyelven
- 6. tevékenység: Szerkesztés egy kisebbségi nyelven
- 7. tevékenység: A kisebbségi nyelvek új használói
- 8. tevékenység: A kisebbségi nyelvek írásrendszereinek változatai a saját országomban
- 9. tevékenység: Nem területi nyelvek
- 10. tevékenység: Jelnyelvek

1. TEVÉKENYSÉG: MI A KISEBBSÉGI NYELV?

Bevezető	<p>Az összes európai országban, a hivatalos nyelvek mellett, amelyek jogi státuszt, védelmet és társadalmi legitimitást élveznek, hagyományosan sok más nyelvet is használnak. Ezeket a nyelveket kisebbségi nyelveknek nevezik, amelyek gyakran nem rendelkeznek a többségi államnyelvek számára biztosított jogi védelemmel és társadalmi legitimitással. A kisebbségi nyelveket a legtöbb esetben korlátozott számú beszélő használja. Valójában e nyelvek mintegy 50%-át kevesebb, mint 10.000 használó beszéli. Habár több száz éves vagy éppen évezredes jelenlétük is van, az Európában az utóbbi évtizedekben bekövetkezett változások rövid távon azt jelentik, hogy egy bizonyos időszak alatt szinte minden kisebbségi nyelv kiszolgáltatott nyelvvé vált, ami rövid- vagy középtávon komolyan veszélyezteti jövőjét. Az UNESCO veszélyeztetett nyelvek-atlaszában (www.unesco.org/languages-atlas) szereplő nyelvek közül, amelyek kevesebb, mint 10.000 beszélővel rendelkeznek, túlnyomó többségük esetében eltűnésük veszélye fenyeget. Sok esetben a strukturált nyelvpolitika megváltoztathatja ezt a tendenciát.</p> <p><i>Hogyan ismerjük fel a kisebbségi nyelvet?</i></p> <p>Bár a kisebbségi nyelvek többségét kevesen beszélik, a kvantitatív kritérium nem az egyetlen, amelyet figyelembe kell vennünk az adott nyelv kisebbségiként való meghatározásánál. Vannak olyan kisebbségi nyelvek, amelyeket több millióan beszélnek, néha többen, mint némely többségi nyelvet. Ezért a mennyiségi kritériumok mellett figyelembe kell venni a jogi státuszt, azaz a nyelv hivatalos nyelvként történő közvetett vagy explicit elismerését egy adott államban. Az Európa Tanács (Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája, 1. cikkely) szerint ahhoz, hogy egy nyelvet regionális vagy kisebbségi nyelvnek lehessen tekinteni, a következő feltételeknek kell teljesülniük:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Olyan nyelvnek kell lennie, amelyet egy állam adott területén hagyományosan használnak annak az államnak azon állampolgárai, akik számszerűen kisebb csoportot alkotnak, mint a többségi lakosság. • Az állam hivatalos nyelvétől/nyelveitől eltér. • A meghatározás nem foglalja magába az állam hivatalos nyelvének a dialektusát/dialektusait vagy a bevándorlók nyelveit. <p>Fontos, hogy a „többségi” kifejezés az állam egész népességére vonatkozik, vagyis nem csak annak a területnek a népességére, ahol az adott kisebbségi nyelvet beszélnek. Az árnyalatok megértéséhez vegyük a következő példát: Galíciában, amely Spanyolország egy régiója, a galíciai a spanyol mellett hivatalos nyelv. Ebben a régióban többen beszélnek galíciai nyelven, mint a spanyol állam egyetlen hivatalos nyelveként elfogadott spanyolul. A galíciai a teljes állam szintjén értelmezendő jogi státusa miatt kisebbségi nyelv és a spanyoltól eltérően egyértelműen sebezhető helyzetben van.</p>
Feladat	Vezessük be a a kisebbségi nyelvek fogalmát a többségi lakossághoz tartozó tanulók számára!
Célkitűzések	A diákok: <ul style="list-style-type: none"> • pozitív képet alkotnak általában a kisebbségekről és különösen a kisebbségi nyelvekről, • azonosítják az állam összes regionális vagy kisebbségi nyelvét, • példákat keresnek a kisebbségi nyelvek beszélt és írott formáira.

Nehézségi fok/életkor	A feladat összetettségétől és elvontságától függően 12-16 év
Lépések	<p>A tanár rövid leírást ad az államban a Charta szerint használt összes regionális vagy kisebbségi nyelvről, a népszámlálás statisztikai adatainak vagy más hivatalos állami/regionális adatok felhasználásával. Ajánlott a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Charta Szakértői Bizottsága jelentéseinek felhasználása (www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/reports-and-recommendations).</p> <ul style="list-style-type: none"> • Eligazítás és megbeszélés
Időtartam	2-4 lecke
Érintett tantárgyak	Anyanyelv (első nyelv), idegen nyelvek, történelem, társadalomtudományok
Munkamódszer	Osztálymunka, páros munka
Segédanyagok	Poszter (plakát; nagy méretű, kemény papír- vagy kartonlap), digitális bemutató
Információforrás	Könyvtár, személyes kapcsolatok, interjúk, internet
Értékelés	Poszter/plakát bemutatása, tanár értékelése, önértékelés
Lehetséges további tevékenységek	<ul style="list-style-type: none"> • Plakát kihelyezése az iskola folyosójára • Plakát publikálása az iskolaújságban

2. TEVÉKENYSÉG: NYELVI ELŐÍTÉLETEK

Bevezető	A nyelvi sokféleség olykor olyan előítéleteken és mítoszokon alapuló viták középpontjában áll, amelyek leküzdésében segíthet az oktatási rendszer. A nyelvi előítéletek olyan, nyelvekről alkotott értékelések vagy vélemények, amelyek nem valós bizonyítékokon, hanem egyszerűsítő és általánosító sztereotípián alapulnak. Ezek általában a tudatlanságból és a különbségtől való félelemből eredő közhelyek. Ez az oka annak, hogy meglehetősen nehéz őket kiiktatni, hiszen az ellenük szóló érveket az érintettek érvénytelennek tartják. A nyelvi előítéletek gyakran komoly hatást gyakorolnak a kommunikátorok megítélésére és társadalmi presztízsére, holott a nyelvek bármilyen, a kiválóságtól/hasznosságtól a jelentéktelenségig terjedő hierarchián alapuló osztályozása kizárólag előítéleteken alapul, nincs tudományos alapja. A Charta 7.2. cikkelye szerint meg kell szüntetni a regionális vagy kisebbségi nyelvek használatával kapcsolatos összes indokolatlan megkülönböztetést, kizárást, korlátozást vagy preferenciát.
Feladat	A tanuló azonosítsa a nyelvi előítéleteket, és állítson fel érveket azok leküzdésére és letiltására
Célkitűzések	A diákok: <ul style="list-style-type: none"> • növelik a nyelvekkel kapcsolatos tudatosságukat, • képesek azonosítani a nyelvi előítéleteket, • a nyelvi egyenlőség mellett szóló hatékony érveket sajátítanak el.
Nehézségi fok/életkor	Középiskola, 14-16 év
Lépések	<ul style="list-style-type: none"> • A téma bemutatása • Azonosítson néhány, általában a nyelvekről vagy a társadalmakról szóló előítéletet • Készítsen listát a nyelvekkel kapcsolatos öt előítéletről, majd ezeket vitassa meg két tanulócsoport: az egyik támogatja, a másik pedig ellenzi az előítéleteket. A két csoport cseréljen szerepet. • Az előítélet-lista alapján a diákok minifelmérést végeznek a családjukban: Ki mivel és miért ért vagy nem ért egyet? • Azonosítson nyelvi kisebbségekkel szembeni diszkriminatív attitűdöket, javasoljon intézkedéseket a nyelvekkel (és még inkább ezek beszélőivel) kapcsolatos hozzáállás javítására.
Időtartam	2-4 lecke
Érintett tantárgyak	Anyanyelv (első nyelv), idegen nyelvek, történelem, földrajz, társadalomtudományok, interdiszciplináris projektek
Munkamódszer	Osztálymunka, páros munka, családmunka, egyéni munka
Segédanyagok	Poszter (plakát; nagy méretű, kemény papír- vagy kartonlap), digitális bemutató
Információforrás	Könyvtár, média, interjúk, internet
Értékelés	Poszter/plakát bemutatása, tanár értékelése, önértékelés
Lehetséges további tevékenységek	<ul style="list-style-type: none"> • Plakát kihelyezése az iskola folyosójára • Plakát publikálása az iskolaújságban

Néhány példa

Előítélet	Ellenérv
Az egynyelvűség a norma, míg a nyelvi sokféleség kivétel, mind a terület, mind az emberek szempontjából.	A kivétel az egynyelvűség, a világon nagyon nehéz egynyelvű államot találni. Ha egyénekre gondolunk, akkor a világ lakosságának nagy többsége egynél több nyelvet használ.
Vannak olyan személyek, akik „kiejtéssel” beszélnek.	Mindannyian „kiejtéssel” beszélünk, elképzelhetetlen, hogy ne legyen sajátos „kiejtésünk”.
A siket közösség szerte a világon egyetemes jelnyelvet használ.	A jelnyelveknek annyi nyelvek közötti és nyelven belüli változata van, mint a beszélt nyelveknek. A jelnyelvet használóknak más jelnyelveket kell tanulniuk, ha más nyelvű személyekkel akarnak kommunikálni.
Van néhány olyan nyelv, amivel bármilyen komplex dolgot ki lehet fejezni, de a nyelvek többségére ez nem jellemző. A kisebbségi nyelvek a családi térben és a hétköznapi életben használt kódok, de a tudomány, az üzleti élet és az új technológiák terén nem annyira hasznosak.	Minden nyelv egyformán alkalmas a tudás bármely területének kategorizálására és kommunikálására. Nincs olyasmi, hogy a tudomány vagy a költészet számára jobb vagy rosszabb nyelv. Az új technológiákkal vagy a videojátékokkal kapcsolatos kifejezések hiánya az adott nyelv alacsony társadalmi presztízséből származik és nem a nyelv lehetőségeinek a hiányára utal.
A nyelvhasználók nagy száma garantálja a nyelv hosszú távú fennmaradását.	Az összes nyelv rendelkezik belső variációkkal. Minél nagyobb ez a változatosság, annál nagyobb a széttöredezettség lehetősége, ahogy ez történt például a latin esetében.
A szótárban nem szereplő szavak helytelenek vagy nem léteznek.	A nyelvek rendkívüli lexikális gazdagsággal rendelkeznek, ezt még a legteljesebb szótárak is csak részben tükrözik. A szavak azért léteznek, mert használják őket és nem azért mert a szótárakban megtalálhatóak vagy sem.
A standard változat jobb, mint a nyelv többi változata.	A standard változat csak egy a sok közül, a világ nyelvei nagy többségének egyáltalán nincs standard változata. Az a tény, hogy az oktatási rendszerben és a médiában a standard változatot használják, nem teszi azt jobb vagy tökéletesebb nyelvváltozattá.

3. TEVÉKENYSÉG: EGY HÍRES KISEBBSÉGI NYELVHASZNÁLÓ ÉLETRAJZA

<p>Bevezető</p>	<p>A szellemi/kreatív termékek elismerését és az általuk közvetített társadalmi tiszteletet és csodálatot rendszerint a média és a közösségi háló is tükrözi. Sok esetben a kisebbségi kultúrához tartozó alkotók identitását és hovatartozását leplezi az állami/többségi kultúra, olykor azért, hogy csökkenjen az adott kisebbségi csoport befolyása és elismertsége. A történelemkönyvek gyakran nem tesznek említést ezekről a személyiségekről vagy nem a kisebbségi csoport képviselőiként szerepeltetik őket, azért, hogy nemzeti egységet ábrázoló képet mutassanak be és/vagy a többségi társadalomba olvassák a kisebbségi közösséget. A kisebbségi nyelvet beszélők alkotásainak láthatóbbá tétele javítja a kisebbségi és a regionális nyelvek elismertségét és hozzájárul az egész társadalom sokszínűségének, kreativitásának és eredetiségének elfogadásához.</p>
<p>Feladat</p>	<p>Készítsen posztert egy híres kisebbségi nyelvet beszélő személy életrajzával, életrajzi adatokkal, képekkel, publikációkkal, megvalósításaival / eredményeivel / műrészletekkel, az alkotások fogadtatásával (kiállítások, újságcikkek) stb. Bármilyen tevékenységi területen alkotó személyt lehet választani, pl. média, sport, irodalom, kultúra, művészet, festészet, fényképezés, filmművészet, politika, gazdaság, társadalom, filozófia, tudomány, kutatás, találmányok stb.</p>
<p>Célkitűzések</p>	<p>A diákok:</p> <ul style="list-style-type: none"> • tisztában vannak a kisebbségi nyelvek és kultúrák létezésével, • ráébrednek, hogy a kisebbségi nyelvhasználók hozzájárulnak a nemzetépítéshez, • elfogadják, hogy a nyelvi és kulturális sokféleség a társadalom szerves része, • felismerik, hogy a történelem- és társadalomtudományok a valóság olyan értelmezését nyújtják, ami megvitatható és vitatható, • a több nyelven való munkavégzést, életet és alkotást a normalitás részének tartják, • egy kisebbségi nyelven olvasnak és (a többségi/kisebbségi nyelvek nyelvközi távolsága szerinti) értelmezési stratégiákat használnak, • transzlingvális technikákat és közvetítést használnak, • képesek megtalálni, kiválasztani, hierarchizálni és bemutatni a képi és írott információkat, • tudnak poszterelőadást tartani.
<p>Nehézségi fok/életkor</p>	<p>A feladat nehézségi és elvontsági fokának függvényében 5-9. osztály (10-15 év)</p>
<p>Lépések</p>	<ul style="list-style-type: none"> • A téma bemutatása, beszélgetés (osztály) • Ötlebörze, készítsen egy listát a potenciális személyiségekről (egyéni munka) • Válasszon egy személyt a listáról (páros munka) • Gyűjtse össze és válassza ki az információkat, állítsa össze a posztert (páros munka) • Mutassa be a posztert (páros munka) • Beszélgetés és megbeszélés (osztály)
<p>Időtartam</p>	<p>2-4 lecke</p>

Érintett tantárgyak	Anyanyelv (első nyelv), idegen nyelvek, történelem, földrajz, társadalomtudományok, interdiszciplináris projekt
Munkamódszer	Osztálymunka, páros munka, egyéni munka
Segédanyagok	Poszter (plakát; nagy méretű, kemény papír- vagy kartonlap), számítógépek, nyomtató, újságok, tollak, ragasztó stb.
Információforrás	Könyvtár, személyes kapcsolatok, interjúk, internet
Értékelés	Poszter bemutatása, tanár és a társak értékelése, önértékelés
Lehetséges további tevékenységek	<p>Lehetséges további tevékenységek</p> <ul style="list-style-type: none"> • Plakát kihelyezése az iskola folyosójára • Plakát publikálása az iskolaújságban • Küldj el egy másolatot a kisebbségi nyelvi szervezeteknek, újságoknak, internetes oldalaknak. • Hasonlítsd össze a posztert egy más régióban/országban működő partnerosztályéval.

4. TEVÉKENYSÉG: A KISEBBSÉGI NYELV NAPJA(I) VAGY HETE

<p>Bevezető</p>	<p>Ez a projekt egy olyan multidiszciplináris és többnyelvű perspektíván alapul, amelyben a tananyag egyes anyagait a nyelvmotívum köti össze, és olyan kisebbségi nyelven folytatott vagy ezzel kapcsolatos tevékenységeket tartalmaz, amelyek egy iskolai projekt részét képezik. Ebben minden tanár, diák és iskolai szolgáltató egység (könyvtár, büfé, kiállítósarok stb.) részt vesz.</p> <p>A tanárok érdeklődési körének és kompetenciáinak megfelelően a különféle tantárgyakat részben vagy egészen kisebbségi nyelven lehet oktatni vagy olyan, az iskola saját nyelvén elkészített saját vagy más (történelmi, földrajzi, tudományos, társadalmi, kulturális) anyagokat lehet használni, amelyek a kisebbségi nyelvel foglalkoznak vagy a különféle órákon (híres) kisebbségi nyelvhasználókkal lehet foglalkozni. A kisebbségi nyelvű vagy ezzel kapcsolatos projektet hosszú távon, több éves, fokozatosan erősödő formában is el lehet képzelni.</p>
<p>Feladat</p>	<p>A tanárok és a diákok a szokásos órarendet követik úgy, hogy egy-két napig vagy egy hétig, rövidebb vagy hosszabb időszakokban a kisebbségi nyelvet használják vagy a kisebbségi nyelvel foglalkoznak.</p>
<p>Célkitűzések</p>	<p>A diákok:</p> <ul style="list-style-type: none"> • felfedezik a kisebbségi nyelven készült dokumentumok gazdagságát, sokféleségét, valamint a kisebbségi nyelvet beszélők kultúráját és környezetét, • tartalommal kapcsolt komprehenzív és transzlingvális stratégiákat használnak, • tudatában vannak annak, hogy a több nyelven való tanulás teljesen normális dolog, • felismerik, hogy a tanárok nem tökéletesek, ők is tanulási folyamatban vesznek részt, • elfogadják, hogy az osztály kisebbségi tanulói szakértőként „működnek”.
<p>Nehézségi fok/életkor</p>	<p>Bármelyik szinten lehet alkalmazni, de a 12-16 éves tanulók kiválasztása a leginkább megfelelő.</p>
<p>Lépések</p>	<ul style="list-style-type: none"> • A projektcsapat kiválasztja a kisebbségi nyelvet, a kezdeti dátumot és a projekt időtartamát (1 nap, 2 nap, 1 hét). • Az iskola vezetőségének tájékoztatása • A tanárok tájékoztatása • A szülők tájékoztatása • A projekt megvalósítása • Megbeszélés • Értékelés • Felkészülés a projekt következő évi adaptálására
<p>Időtartam</p>	<p>1-2 nap vagy 1 hét</p>
<p>Érintett tantárgyak</p>	<p>Az összes tantárgy</p>
<p>Munkamódszer</p>	<p>Osztálymunka, páros munka, egyéni munka, akár a szokásos iskolai tevékenységek</p>
<p>Segédanyagok</p>	<p>Különbféle kisebbségi nyelvű dokumentumok, szövegek, énekek</p>

Információforrás	Könyvtár, személyes kapcsolatok, internet
Értékelés	A projekt kérdőívekkel és interjúkkal való értékelése
Lehetséges további tevékenységek	Elsőként kijelölhető egy próbanap a projekt tesztelésére, ez meghosszabbítható 2 napra, majd pedig egy hétre. A projektet rendszeresen, évente meg lehet ismételni (ugyanabban az időszakban), a tanár fokozatosan növeli a kisebbségi nyelven oktatott tananyag mennyiségét.

5. TEVÉKENYSÉG: HELYNEVEK, NYELVI KÖRNYEZET ÉS FELIRATOK, JELEK KISEBBSÉGI NYELVEN

<p>Bevezető</p>	<p>A helynevek és a feliratok területén található szövegek és elnevezések számbevétele, elemzése lehetőséget nyújt arra, hogy felmérjük a kisebbségi nyelvek és csoportok egyéni és hivatalos elfogadását. Támpontokat ad a többségi és kisebbségi csoportok együttélésével kapcsolatos történelmi, társadalmi tények megismeréséhez és szorosan kötődik az identitás kérdésköréhez. Gyakran komoly társadalmi konfliktusok témáiról nyújt információt. A témakörrel való ismeretek bővítése érzékenyebbé teheti a tanulókat (a többségi csoportok tagjait) a kisebbségi nyelvek nyilvános és virtuális térben történő képviseletére vonatkozó igényekkel kapcsolatban.</p>
<p>Feladat</p>	<p>Adjon példákat két- és többnyelvű helynevekre, nyelvi környezetekre és feliratokra vagy kisebbségi nyelvű helynevekre, nyelvi környezetekre és feliratokra történelmi, politikai, társadalmi összefüggésben, például térképeken, táblákon, falakon. A kisebbségi csoportok helyzetének (egynyelvű vagy kétnyelvű régió, távoli terület) megfelelően a feladat változtatható (statisztikák fotókkal, munka térképekkel az internet segítségével stb.).</p>
<p>Célkitűzések</p>	<p>A diákok:</p> <ul style="list-style-type: none"> • megismerik az egy- illetve kétnyelvű nyelvi környezethez kapcsolódó fogalmakat, • képesek csoportosítani a különböző típusú feliratokat, pl. nyilvános (hatóságok, közigazgatás, nyilvános logók, helynevek, utcanevek, intézmények); félig nyilvános (üzletek kirakatai, hirdetések, cégek arculata, internetes címek és webhelyek); privát (telefonkönyvek, privát logók, éttermi menük); transzgresszív/határsértő (címkék, graffiti, matricák), • tisztában vannak a nyelv különféle funkcióival (tájékoztató, reprezentatív, szabályozó, szórakoztató, befolyásoló), • különbséget tesznek a makrotoponímia és a mikrotoponímia között, • képesek a két- és háromnyelvű toponímia összehasonlítására (szemantikai vagy fonetikus kongruencia), • képesek a hirdetések szemantikai értelmezésére (szójátékok, kódváltás, szubstandard használata), • a (többnyelvű) feliratok kérdését összekapcsolják ezek történelmi, kulturális és társadalmi összefüggéseivel, • a feliratok kérdését politikai témákhoz is kötik (jogszabályok, a beszélők számát figyelembe vevő küszöbértékek, legitim nyelvek, nyelvi státusz és legitimitáció), • képesek használni a kvantitatív és kvalitatív kutatás egyszerű módszereit.
<p>Nehézségi fok/életkor</p>	<p>A feladat komplexitási és elvontsági fokának és a kisebbségi csoportok helyzetének (lokációjának) a függvényében 7-9., 10-12. osztály (15-18 év)</p>
<p>Lépések</p>	<ul style="list-style-type: none"> • A téma és a probléma bemutatása, példák (Powerpoint, tanár) • Ötletelés (brainstorming) arról, hogy az emberiség vajon miért hajlamos megnevezni és megjelölni a közeli és távoli környezetet (osztály) • Készítsen mentális térképet a nyelv nyilvános térben történő bemutatásának módjairól (páros munka).

	<ul style="list-style-type: none"> • A megfelelő módszer (statisztika, oral history, esettanulmány) kiválasztásával írjon jelentést a választott témáról (hirdetések, utcanevek, helynevek stb.). • Mutassa be a jelentést az osztálynak (Powerpoint, osztály) • Megbeszélés
Időtartam	4-8 lecke
Érintett tantárgyak	Anyanyelv (első nyelv), idegen nyelvek, földrajz, társadalomtudományok, interdiszciplináris projekt
Munkamódszer	Osztálymunka, páros munka, egyéni munka
Segédanyagok	Térképek, internet, videokamera, mobiltelefonok, számítógépek, nyomtató, projektor
Információforrás	Könyvtár, személyes kapcsolatok, internet
Értékelés	A jelentés és a prezentáció értékelése
Lehetséges további tevékenységek	Elmozdulás a látható nyelvi környezettől a „hangzó nyelvi környezet” irányába

6. TEVÉKENYSÉG: SZERKESZTŐMARATON KISEBBSÉGI NYELVEN

Bevezető	Az iskolai tevékenységként szervezett szerkesztőmaraton vagy „edit-a-thon” olyan esemény, ahol meghatároznak egy témát és a diákok megtanulják, hogy az ezzel kapcsolatos kisebbségi nyelvű tartalmakat hogyan kell írni és szerkeszteni. Egy szakértőnek (aki általában a tanár) gondoskodnia kell arról, hogy a tartalom magas színvonalú legyen és támogatnia kell a hallgatókat, mivel a tartalmat a Wikipédiára töltik fel.
Feladat	Minőségi tartalom előállítását kisebbségi nyelven, majd ennek feltöltése a Wikipédia felületére
Célkitűzések	A diákok <ul style="list-style-type: none"> • gyakorolják minőségi tartalom írását kisebbségi nyelven, • a regionális/kisebbségi nyelvekkel kapcsolják össze az új technológiák használatát, • a regionális/kisebbségi nyelvek népszerűsítésének aktív szereplői lesznek, • folyamatosan együttműködnek és beszélgetnek társaikkal, • bizonyosságot szereznek a regionális/kisebbségi nyelvhasználat hasznosságáról/lehetőségéről.
Nehézségi fok/életkor	Felső tagozat
Lépések	<ul style="list-style-type: none"> • Olyan téma kiválasztása, amely érdekes lehet a kisebbségi nyelvi közösség számára • Rövid oktatóanyag (tutorial) biztosítása az információk wikipédiás feltöltéséről • Válassza ki és szerkessze meg a feltöltendő információkat. • Határozza meg az enciklopédia-szerkesztési szerepeket (író, szerkesztő, Wikipedia szakértő stb.). • Koordinálja a diákokat (ki mit tölt fel). • Vizualizálja a Wikipédián a végső tartalmat.
Időtartam	3-5 lecke
Érintett tantárgyak	Új technológiák, társakkal való beszélgetés, csoportos problémamegoldás, interdiszciplináris projekt
Munkamódszer	Csoportokban/capatokban
Segédanyagok	A kiválasztott témával kapcsolatos anyagok, laptopok, internetkapcsolat
Információforrás	A témáról való tájékozódáshoz gyűjtött anyagok
Értékelés	A legjobb online feltöltött információ (nyelvi minőség, a tartalom és a szerkesztés minősége)
Lehetséges további tevékenységek	Nincs

7. TEVÉKENYSÉG: A KISEBBSÉGI NYELVEK ÚJ HASZNÁLÓI

Bevezető	<p><i>Ki az új beszélő/nyelvhasználó?</i></p> <p>Az európai regionális vagy kisebbségi nyelvek többsége demográfiai szempontból hanyatlóban van, így a nemzedékek közötti közvetítés sem garantálja fennmaradásukat. Ezért a családon belüli nyelvtadás mellett alapvető fontosságú az új nyelvhasználók bevonása, vagyis olyan személyeké, akik a kisebbségi nyelvet a családon kívül tanulták meg és aktívan, olykor első nyelvként is használják. Új beszélők híján a kisebbségi nyelvek jövője számos esetben veszélybe kerül.</p> <p>A Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája előmozdítja, hogy a kisebbségi nyelv megtanulása legyen az új nyelvhasználók egyik célja (7.1g. cikkely). Ez a tevékenység a regionális vagy kisebbségi nyelveken beszélők számának növekedésének ösztönzésére irányul, azért, hogy garantálhassuk ezeknek a nyelveknek a jövőjét.</p> <p><i>Hogyan azonosítsuk a nyelv új beszélőjét?</i></p> <p>Aki felnőttként egy új nyelvet megtanult, az elvileg új beszélőnek tekinthető, de ez a kifejezés általában olyan emberekre utal, akik ezt a nyelvet a mindennapi nyelvi repertoárjukba aktívan beépítették. Az új beszélők az új nyelvet gyakran napi rendszerességgel használják. A kisebbségi nyelvek esetében az új beszélők általában olyan aktív nyelvhasználók, akik tisztában vannak a kisebbségi nyelvek kényes helyzetével; ezért is különösen releváns ezek következetes gyakorlása.</p>
Feladat	Vezesse be a kisebbségi nyelvek „új beszélőjének” fogalmát és tudatosítsa az új beszélők szükségességét, hiszen ők a nem szokványos nyelvek minden szempontból legitim, „felhatalmazott” használói.
Célkitűzések	A diákok: <ul style="list-style-type: none"> • felismerik az új beszélők szerepét a kisebbségi nyelvek életképessége szempontjából, • képesek azonosítani az új nyelvhasználót, • szorgalmazzák a kisebbségi nyelv kommunikációs repertoárban való aktív használatát.
Nehézségi fok/életkor	Felső tagozat (kisebbségi nyelvi közösségek)
Lépések	<ul style="list-style-type: none"> • Mutassa be a témát és foglalkozzon az új szociolingvisztikai téma kihívásaival és lehetőségeivel. • Kezdeményezzen csoportbeszélgetést a kisebbségi nyelvek jelenéről és jövőjéről, helyezze a vita középpontjába az új nyelvhasználók szerepét. • Az osztályban azonosítsa azokat az új beszélőket, akiknek a családjában beszélték/beszélik az adott nyelvet (származási nyelv) és azokat, akiknek nincs ilyen háttere, de kedvező véleményük van a térségben és/vagy a településen beszélt kisebbségi nyelvről. • Ismerje meg azoknak a családoknak a tapasztalatait, akik a kisebbségi nyelvet a többségire váltották és/vagy a kisebbségi nyelvek új beszélőivé váltak. • Válasszon 2-3 olyan önkéntes hallgatót, akik egy nap erejéig „új beszélők” lesznek. A csoportban reflektáljon és vitassa meg ezeknek a mikro-etnográfiaknak az eredményeit.

Időtartam	2-3 lecke
Érintett területek	Első és második nyelv
Munkamódszer	Csoportokban/capatokban
Segédanyagok	Videók, internet
Információforrás	A témáról való információszerzéshez összegyűjtött anyag
Értékelés	A téma nyilvános megbeszélése
Lehetséges további tevékenységek	Ösztönözze, hogy a diákok egy nap erejéig egy regionális vagy kisebbségi nyelv új beszélői legyenek.

8. TEVÉKENYSÉG: A KISEBBSÉGI NYELVEK ÍRÁSI RENDSZEREINEK VÁLTOZATAI A SAJÁT ORSZÁGOMBAN

<p>Bevezető</p>	<p>Egy adott terület multikulturális és többnyelvű jellege a legjobban a különféle nyelvek által használt írásbeli rendszerek vizuális különbségein keresztül látható. Néhány európai országban a kisebbségi nyelvek által használt különféle ábécék a mindennapi élet nyelvi környezetben tükröződő részét képezik (pl. kétnyelvű helynevek formájában). A kisebbségi nyelvek vizuális különbségeinek változatossága azonban gyakran „rejtett” és a többségi társadalom tagjai számára ismeretlen gazdagság marad.</p> <p>A tanulók megtanítása a különféle nyelvű ábécék felismerésére egyszerű módja annak, hogy a diákok tudatosítsák az adott ország kisebbségi nyelveinek változatosságát. Nyilvánvaló, hogy az ábécék közötti különbség bizonyos földrajzi területeken egyértelmű és feltűnő, míg más esetekben egy adott nyelv azonosítása csupán néhány ékezetten vagy sajátos betűcsoporton múlik, ezért a javasolt didaktikai tevékenységet a helyi adottságokhoz kell igazítani. A feladat Európán túli területekre is kiterjeszthető, így a diákok a világ más természetes nyelvi rendszereivel is foglalkozhatnak.</p> <p>A kisebbségi nyelvek legalább írásbeli formájuk alapján történő azonosítása hozzájárul a hallgatók többnyelvű kompetenciájának fejlesztéséhez (a recepció készségek szintjén).</p>
<p>Feladat</p>	<p>Különféle kisebbségi nyelvek azonosítása az írásbeli vizuális különbségek révén; Opcionális: különféle írásbeli rendszerek azonosítása.</p>
<p>Célkitűzések</p>	<p>Fő célkitűzések</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ismertesd meg a tanulókat a lakóhelyük országának írott kisebbségi nyelveinek vizuális aspektusával. • Ismertess meg a tanulókkal néhány, természetes nyelvekhez használt írásrendszert. • Tudatosítsd jobban a kisebbségi közösségek létezését az országban és (amennyiben releváns) a kisebbségi nyelvű feliratokkal kapcsolatos, vandalizmus körébe tartozó cselekedeteket. <p>A diákok</p> <ul style="list-style-type: none"> • felismerik és azok írásbeli formájában azonosítják az egyes kisebbségi nyelveket, • kisebbségi nyelvű formájukban ismernek fel és azonosítanak helyneveket, • ismerik az országuk kétnyelvű neveket rendelkező régióit/területeit, • tisztában vannak a kétnyelvű feliratokkal kapcsolatos negatív attitűdökkel, • (fakultatív célkitűzés) felismerik az egyes írásrendszerek jellemzőit, • (fakultatív célkitűzés) megpróbálkoznak az adott írásrendszer szerint írással.
<p>Nehézségi fok/életkor</p>	<p>A feladat bonyolultsági, elvontsági fokának és a kisebbségi csoportok területi elhelyezkedésének megfelelően minden szint</p>
<p>Lépések</p>	<p>Felismerési gyakorlat (páros vagy csoportos munka)</p> <ul style="list-style-type: none"> • A diákok bizonyos írásrendszerben írt szöveget kisebbségi nyelvnek feleltnek meg. • A diákok a helyneveket az adott kisebbségi nyelvhez illesztik. • A tanulók meghatározzák az írásrendszerek legszembetűnőbb

	<p>megkülönböztető tulajdonságait; azonosítják ezek típusait (ábécé típusú vagy egyéb).</p> <ul style="list-style-type: none"> • „Szépségverseny”: melyik rendszer tetszik a leginkább? <p>Vita, megbeszélés (csoportmunka, osztálymunka)</p> <ul style="list-style-type: none"> • A lefényképezett kétnyelvű feliratokon szerepel az ország összes kisebbségként nyilvántartott nyelve? • Az ország melyik régióban találkozhatunk ezekkel a helynevekkel? • Mi ezeknek a helyneveknek a fontossága/relevanciája a helyi közösség számára? • Melyek a tárgyalt helynevekkel kapcsolatos attitűdök? • Mi gondolsz, hogy ezeket miért rongálják meg olykor (ha releváns)? <p>Kísérlet</p> <ul style="list-style-type: none"> • „Rejtett üzenet”: Írj olyan egyszerű üzenetet kisebbségi nyelvű ábécével, amit mások kell „dekódoljanak” (Megjegyzés: A feladat legjobban latin és cirill ábécékkel működik.) • Művészeti verseny <ul style="list-style-type: none"> ◦ Ki tudja a legjobban lemásolni a kisebbségi nyelvi rendszerben írt szöveget? ◦ Szövegrészletek felhasználásával készíts díszítést vagy más kreációt
Időtartam	4-8 lecke
Érintett tantárgyak	Anyanyelv (első nyelv), idegen nyelvek, földrajz, társadalomtudományok, interdiszciplináris projekt
Munkamódszer	Csoport munka, páros munka, osztálymunka (vita)
Segédanyagok	Kisebbségi nyelvű nyomtatott szövegek, helynévfotók (online forrásból vagy a diákok által fényképezve), az adott írásrendszerekkel kapcsolatos online anyagok
Információforrás	Internet, a kétnyelvű feliratokra vonatkozó hivatalos kormányoldalak (amennyiben releváns), térképek
Értékelés	A jelentés értékelése, bemutató
Lehetséges további tevékenységek	A képi nyelvi környezetről térjünk át a hangzó nyelvi környezetre. (Azonosítsunk nyelveket rögzített hanganyagok segítségével annak alapján, ahogy szólnak.)

9. TEVÉKENYSÉG: NEM TERÜLETI NYELVEK

Bevezető	A nem területi nyelvek és azok használói gyakran szembesülnek sajátos problémákkal és diszkriminációval. A róluk való ismeretek bővítésével csökkenthető a félelem és az előítéletesség valamint nő a békés együttélés és társadalmi igazságosság esélye.
Feladat	Ötletbörze és információgyűjtés nem területi nyelvekről és ezek beszélőiről; Készíts meghívót és fogalmazz meg kérdéseket nem területi nyelvet beszélő személy számára.
Célkitűzések	A diákok: <ul style="list-style-type: none"> • felismerik a területi és a nem területi nyelvek között különbséget, • megismernek országon belüli és ezen kívül létező nem területi nyelveket, • megismerik a nem területi nyelvek és azok beszélőinek környezetét, történelmét és problémáit, • tanulnak a nem területi nyelven beszélők kultúrájáról, életmódjáról és szervezeteiről.
Nehézségi fok/életkor	Középsiskola alsó és felső tagozata (12-19 év)
Lépések	<ul style="list-style-type: none"> • Ötletbörze és plenáris vita, családtörténelem megbeszélése (amennyiben releváns) • További információ keresése a könyvtárban és az interneten • Kérdések megfogalmazása a meghívott nem területi nyelvű előadók számára (páros munka) • A találkozó megszervezése • Készítsen posztert az összegyűjtött információkkal • Poszterbemutató
Időtartam	4-6 lecke
Érintett tantárgyak	Nyelvi tantárgyak, történelem, társadalomtudományok, interdiszciplináris projekt
Munkamódszer	Osztálymunka, egyéni munka, páros munka
Segédanyagok	Történelemkönyvek, szervezetekről szóló információk, Európa Tanács dokumentumai, irodalom, szótárak
Információforrás	Interjúk, internet, különféle dokumentumok
Értékelés	Poszter bemutatása
Lehetséges további tevékenységek	Ösztönözze a hallgatókat, hogy a nem területi nyelvekről és beszélőikről készítsenek prezentációt vagy tudományos munkát, írjanak cikket az iskola újságjába, vegyenek részt csereprogramokban családotknál, más országokban, a saját nyelvterületükön belül vagy azon kívül.

10. TEVÉKENYSÉG: JELNYELV

Bevezető	A jelnyelveket nem védi a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája, ám szakmai szövetségek, kutatók és államok tárgyalják annak lehetőségét, hogy a jelnyelvek is a Charta oltalmába kerülhessenek. A köztudatban a jelnyelveket gyakran a fogyatékossgal társítják és nem tartják ezeket teljes értékűeknek; ez a tevékenység a jelnyelvek jogi, nyelvi és társadalmi elismerésével foglalkozik.
Feladat	Ötletbörze és információk gyűjtése a jelnyelvekkel és a jelnyelvi felhasználók problémáival, kihívásaival kapcsolatban (jogi keret, szervezetek, diszkrimináció, kultúra, életrajzok stb.). Készítsen meghívót és fogalmazzon meg kérdéseket jelnyelvi felhasználók és jeltolmácsok számára.
Célkitűzések	A diákok: <ul style="list-style-type: none"> • tudatában vannak, hogy a nyelvet beszélt, írott és jelelt formában lehet közvetíteni, • megtanulják, hogy több jelnyelv is létezik. • megismerik a jelnyelv alkotmányos és jogi vetületeit, • megismernek jelnyelvet használó személyeket, • megismernek jelnyelvvvel foglalkozó irodalmi alkotásokat, filmeket stb. • megtanulnak néhány jelet, • megtudják, hogy miben áll a jelnyelvi tolmácsok munkája.
Nehézségi fok/életkor	A feladat bonyolultsági és elvontsági fokának függvényében az elemi iskola végétől a középiskola felső tagozatának kezdetéig (12-17 év)
Lépések	<ul style="list-style-type: none"> • A téma bemutatása, ötletbörze az üzenetek szóbeli, írásbeli és jelelt formában történő továbbításáról, jelnyelvvvel kapcsolatos személyek, irodalmi művek, filmek megnevezése, magyarázzuk meg a kétnyelvű/többszövevényű jelentését jelnyelvi kontextusban • Játék vagy verseny: Hogyan fordítanak le a diákok jelnyelvre olyan üzeneteket, mint: „Éhes vagyok”, „Holnap távozom”, „Mennyi az idő?“. Az osztály kitalálja. • Siket személy és jelnyelvi tolmács meghívásának elkészítése (keresse meg a személyeket, hívja meg őket, megfogalmazza a kérdéseket stb. – páros munka) • Találkozzon a meghívott személyekkel és tegye fel a megfogalmazott kérdéseket (osztálymunka). • A témáról írjon rövid dolgozatot, poszttert vagy jelentést, és töltsse fel elektronikus platformra (páros munka). • Az elkészített anyag kölcsönös értékelése (osztálymunka).
Időtartam	2-4 lecke
Érintett tantárgyak	Nyelvek vagy társadalomtudományok, interdiszciplináris projekt
Munkamódszer	Osztálymunka, páros munka
Segédanyagok	Internet, könyvtár

Információforrás	Könyvtár, szervezetek, személyes kapcsolatok, internet
Értékelés	Dolgozat, poszter vagy elektronikus platform

FOGALOMTÁR⁷

1. Kétnyelvű nevelés

Tanítási és tanulási tartalom, tudományágak, tudományterületek vagy interdiszciplináris projektek legalább két nyelven, az oktatás bármely szakaszában, önkéntes vagy kötelező alapon.

2. Európa Tanács

Nemzetközi szervezet, amelynek fő célja az emberi jogok, a demokrácia és a jogállamiság védelme és megőrzése. 1949-ben alapították, 47 tagállama van, összesen mintegy 800 millió lakossal. Székhelye Strasbourgban található.

3. Nyelvjárás

Olyan nyelvi változat, amelynek nyelvtani és szókincse tükrözi használóinak földrajzi és/vagy társadalmi hátterét

4. Veszélyeztetett nyelv

Olyan nyelv, amelynek jövője rövid vagy középtávon veszélybe kerül. A veszélyeztetésnek különféle szintjei vannak, az enyhétől a súlyos fenyegetettségig.

5. Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája

Az Európa Tanács nemzetközi egyezménye, amelynek célja a regionális és kisebbségi nyelvek védelme és támogatása. 1998-ban lépett hatályba.

6. Nyelvi jogszabályok

Jogi normák, amelyeket állami testületek fogadnak el a nyelv(ek) státusáról és használatáról a különféle környezetekben: iskolákban, a médiában, az adminisztrációban, a politikában, a kultúrában, valamint a gazdasági és társadalmi életben. A regionális vagy a kisebbségi nyelvek esetében megfelelő jogi keretre van szükség azok védelme érdekében.

7. Nyelvi jogok

A nyelvhasználathoz kapcsolódó polgári jogok egy adott területen, szervezeten vagy intézményen belül. Példa erre az a jog, hogy mindenkit tájékoztassunk a bíróság előtt számára érthető nyelven, vagy bármilyen nyelv, illetve nyelvi változat használatának joga (a nyelvhasználat szabadsága), amely az alapvető jogok része.

8. Nyelvi környezet

A nyelv megfigyelhető jelenléte a nyilvános térben, amely lehet hivatalos (útjelző táblák, utcanevek, információk középületekben stb.), magánjellegű (éttermek menüi, üzletekben történő információk, hirdetések stb.) vagy protestatív (szórálapok, címkék). A nyelvi környezet megbízható mutatója egy adott terület nyelvi helyzetének, valamint az egymással érintkező nyelvek vitalitásának. A nyelvi környezet lehet képi vagy hangzó jellegű.

9. Nyelvi előítéletek

A nyelvekkel és a nyelvhasználókkal kapcsolatos elfogult felfogás, ismeretek hiánya, érzések vagy kifejezetten ideológiai álláspont alapján. Az előítéleteket a társadalom gyakran széles körben elfogadja, ami megnehezíti felfedezésüket.

10. Többségi nyelv

Többségi nyelv kontextusban olyan nyelv, amely általában magasabb számú nyelvhasználóval rendelkezik. Nagyon gyakran ez a kisebbségi nyelvekhez képest nagyobb presztízzsel és legitimizációval jár.

---

⁷ A jelen fogalomtárban szereplő meghatározások nem feltétlenül tükrözik a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartájában szereplőket.

11. Migráns nyelv

A bevándorló közösségek vagy olyan emberek által használt nyelv, akiknek különféle okokból (konfliktusok vagy üldöztetés elől) el kell hagyniuk származási országukat.

12. Kisebbségi nyelv

Olyan nyelv, amelyet hagyományosan egy állam adott területén használnak, és különbözik a többségi nyelvektől. Általában ezek a nyelvek kisebb számú nyelvhasználóval rendelkeznek. Lásd a *regionális nyelv* meghatározását.

13. Többnyelvű társadalom

Egynél több nyelv együttélése egy adott csoportban vagy társadalomban, ami nem jelenti azt, hogy ezeket az egész lakosság széles körben használja. Valójában minden társadalom többnyelvű. Lásd a *többnyelvűség* meghatározását.

14. Új nyelvhasználó

Olyan személy, akinek kommunikációs repertoárja olyan nyelvet foglal magában, amely nem a gyermekkorában elsajátított nyelv, vagy a családja nyelve. Általában ezek a másodlagos szocializáció (oktatási rendszer, munka, szociális hálózatok) során tanult nyelvek. A regionális vagy kisebbségi nyelvek új használói hozzájárulnak e nyelvek megőrzéséhez és újjáélesztéséhez.

15. Nem területi nyelv

Olyan nyelv, amelyet egy közösség használ, amelyet hagyományosan nem rendelnek hozzá egy állam adott területéhez.

16. Hivatalos nyelv

Olyan nyelv, amelyet kifejezetten elismernek egy állam, régió vagy bármely más állami vagy magánintézmény jogszabályaiban.

17. Többnyelvűség

Az egyén képessége egynél több nyelv használatára. Lásd a *többnyelvű társadalom* meghatározását

18. Nyelvpolitika

A nyelvi kérdésekkel kapcsolatos bármely beavatkozás, amelyet egy közintézmény, (pl. kormányok, oktatási rendszer, bíróságok) vagy magánintézmény (pl. vállalatok, családok, média) gyakorol olyan törvények, normák és gyakorlatok végrehajtása révén, amelyek célja a nyelv(ek) struktúrájának, működésének, használatának és elsajátításának befolyásolása.

19. Regionális nyelv

Egy adott földrajzi régióban beszélt nyelv, de nem az állam teljes területén. Lásd a *kisebbségi nyelv* meghatározását

20. Jelnyelv

A siket és siketvak emberek hagyományosan használt vizuális, térbeli, gesztusos és kézi természetű nyelve.

21. Toponímia

A helynevek és azok tanulmányozása. A mikrotoponímia utcák és kisebb helyek nevével, míg a makrotoponímia nagyobb egységekkel, például városokkal, provinciákkal vagy országokkal foglalkozik.

További olvasmányok

- Beacco, Jean-Claude; Byram, Michael; Cavalli, Marisa; Coste, Daniel; Egli Cuenat, Mir-jam; Goullier, Francis; Panthier, Johanna (2010). *Guide for the development and implementation of curricula for plurilingual and intercultural education*. Strasbourg: Council of Europe. www.coe.int/t/dg4/linguistic/guide_curricula_EN.asp
- Beacco, Jean-Claude; Fleming, Mike; Goullier, Francis; Thürmann, Eike; Vollmer, Helmut; Sheils, Joseph (2016). *A handbook for curriculum development and teacher training. The language dimension in all subjects*. Strasbourg: Council of Europe. <https://rm.coe.int/a-handbook-for-curriculum-development-and-teacher-training-the-languag/16806af387>
- Bernaus, Mercè (coord.) (2007). *Plurilingual and pluricultural awareness in language teacher education. A training kit*. Strasbourg: ECML, Council of Europe. http://archive.ecml.at/documents/B2_LEA_E_web.pdf
- Bernaus, Mercè; Furlong, Áine; Jonckheere, Sofie; Kervran, Martine (2011). *Plurilingualism and pluriculturalism in content-based teaching. A training kit*. Strasbourg: ECML, Council of Europe. www.ecml.at/tabid/277/PublicationID/69/Default.aspx
- Camilleri Grima, Antoinette (coord.) (2007). *Promoting linguistic diversity and whole school development*. Strasbourg: ECML, Council of Europe Publishing. https://books.google.ch/books?id=Fyy80aL5GEIC&pg=PA3&lpg=PA3&dq=Camilleri+Grima+Young+H%C3%A9lot+linguistic+diversity&source=bl&ots=OhpR2_JmOu&sig=hhj7b81hQnmlIBNk6lkj-56NcW8&hl=fr&sa=X&ved=0OahUKEwj5wZTj1cHaAhVhL8AKHb6PCuMQ6AEIjAB#v=onepage&q=Camilleri%20Grima%20Young%20H%C3%A9lot%20linguistic%20diversity&f=false
- Candelier, Michel (coord.) (2012). *FREPA. A framework of reference for pluralistic approaches to language and culture. Competence and resources*. Strasbourg: ECML, Council of Europe. www.ecml.at/Resources/ECMLPublications/tabid/277/PublicationID/82/language/en-GB/Default.aspx
- Cortier, Claude; Cavalli, Marisa (eds.) (2012). *Langues régionales/minoritaires dans l'éducation bi-/plurilingue – Langues d'ici, langues d'ailleurs issue du projet Langues minoritaires, langues collatérales et éducation bi-/plurilingue*. Graz: Conseil de l'Europe. <http://ebp-ici.ecml.at/Publication/tabid/2537/language/fr-FR/Default.aspx>
- Council of Europe. *European Charter for Regional or Minority Languages – Giving regional and minority languages a say!*. Strasbourg: Council of Europe. <https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/brochures>
- Council of Europe (1954). *European cultural convention*. Strasbourg: Council of Europe. www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168006457e
- Council of Europe (1992). *European Charter for Regional or Minority Languages*. Strasbourg: Council of Europe. www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680695175

- Council of Europe (1995). *Framework Convention for the Protection of National Minorities*. Strasbourg: Council of Europe. www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168007cdac
- Council of Europe, Committee of Ministers (1998). *Recommendation No. R (98) 6 of the Committee of Ministers to member states concerning modern languages*. Strasbourg: Council of Europe. <https://rm.coe.int/16804fc569>
- Council of Europe. Language Policy Unit (2014). *Language for democratic and social cohesion. Diversity, equity and quality*. Strasbourg: Council of Europe. www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/Source2014/LPU-60ans_EN.pdf
- Council of Europe (2016). *Competences for democratic culture. Living together as equals in culturally diverse democratic societies*. Strasbourg: Council of Europe. <https://rm.coe.int/16806ccc07>
- Council of Europe (2017). *Language support for adult refugees: A Council of Europe toolkit*. Strasbourg: Council of Europe. <https://rm.coe.int/language-support-for-adult-refugees-the-council-of-europe-toolkit/1680737a2f>
- Council of Europe (2017). *Language Education Policy Profiles*. Strasbourg: Council of Europe. www.coe.int/t/dg4/linguistic/Profils_EN.asp
- Halwachs, Dieter W.; Klinge, Simone; Schrammel-Leber, Barbara (2013). *Romani. Education, segregation and the European Charter for Regional or Minority Languages*. Graz: GLM.
- European Centre for Modern Languages, Council of Europe. www.ecml.at
- Little, David; Lazenby Simpson, Barbara (2008). *A curriculum framework for Romani*. Strasbourg: Council of Europe. www.coe.int/t/dg4/linguistic/Romani_doc_EN.asp
- Louarn, Malo (2013). *Der Schmierflink von Panatesien. Der erste Comic der Welt über Minderheitensprachen*. Strassburg: Europarat.
- McCake, Joanna; Tinsley, Teresa (coord.) (2007). *Valuing all languages in Europe*. Strasbourg: ECML, Council of Europe. <http://archive.ecml.at/mtp2/publications/valeur-report-e.pdf>
- Publications on the European Charter for Regional or Minority Languages: <https://rm.coe.int/publications-on-the-european-charter-for-regional-or-minority-language/16806d3652>
- Sign languages and the CEFR. ECML, Council of Europe. www.ecml.at/ECML-Programme/Programme2012-2015/ProSign/tabid/1752/Default.aspx
- Timmermans, Nina (2005). *The status of sign languages in Europe*. Strasbourg: Council of Europe. <https://rm.coe.int/16805a2aa>